

Errico Malatesta

Δημοκρατία, φασισμός, Αναρχία

Ελευθεριακή Κουλτούρα

Η παρούσα έκδοση, τα κείμενα της οποίας περιλαμβάνονται στο βιβλίο Enrico Malatesta, *Il buon senso della rivoluzione*, εκδόσεις Elèuthera, Μιλάνο 1999, ετοιμάστηκε στο Εργαστήριο της Ελευθεριακής Κουλτούρας με γενική επιμέλεια έκδοσης του Παναγιώτη Καλαμαρά και κυκλοφόρησε στη μητρόπολη της Αθήνας σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων τον χειμώνα του 2012, με τη χρήση να είναι ελεύθερη αποκλειστικά για τους σκοπούς των κινημάτων του κοινωνικού ανταγωνισμού. Στο εξώφυλλο, το οποίο σχεδίασε ο Ηλίας Διάμεσης, απεικονίζεται ο Ερίκο Μαλατέστα (ύψιλος, δεύτερος από τα δεξιά) ανάμεσα σε μέλη της πρώτης αντιφασιστικής ομάδας στην Ιταλία, Gli Arditi dell' Popolo. Η κεντρική διάθεση του βιβλίου γίνεται στο βιβλιοπωλείο «Ο χώρος της Ελευθεριακής Κουλτούρας», Ερεσσού 52, Εξάρχεια. Τηλ. επικοινωνίας: 210.38.04.525.

Errico Malatesta

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΦΑΣΙΣΜΟΣ,
ΑΝΑΡΧΙΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Giampietro «Nico» Berti

Ο αναρχισμός του Μαλατέστα συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με την ιστορία του ιταλικού και διεθνούς αναρχικού κινήματος από το 1872 μέχρι το 1932. Το χρονικό εύρος ανάμεσα σε αυτές τις δύο ημερομηνίες μας βοηθά να κατανοήσουμε τις δυσκολίες μιας ιστορικο-θεωρητικής παρουσίασης η οποία θα ήθελε να διακριβώσει την ιδιαιτερότητα της μαλατεστικής συμβολής στην αναρχική ιδέα και πράξη: το 1872 είναι η χρονιά που γεννήθηκε το αναρχικό κίνημα, το 1932 μια χρονιά λίγο πριν την έναρξη της ισπανικής επανάστασης. Ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα υπάρχουν ογδόντα χρόνια αγώνων που φέρνουν τον αναρχισμό σε αντιπαράβολή με την ιστορική εμπειρία και, μέσω αυτής, στο «ξεκαθάρισμά» του ως ιδιαίτερη θεωρία. Αυτό συνέβη με την απελευθέρωσή του από κάθε ιδεολογική παρακαταθήκη και κάθε εσωτερική παρέκκλιση, που ανά περιόδους προσπάθησαν να εκφυλίσουν το αυθεντικό αναρχικό περιεχόμενο, το οποίο θέλει να είναι ταυτοχρόνως ελευθεριακό και εξισωτικό.

Μέσα στην ευρύτητα και την πολυπλοκότητα αυτής της αργής και ενίοτε αντιφατικής εξέλιξης του αναρχισμού ως καθαρός αναρχισμός, εκτυλίσσεται η στράτευση του Μαλατέστα: μια στράτευση για πολλούς λόγους μοναδική και ανεπανάληπτη. Λίγοι επαναστάτες (για να μην πούμε κανείς) που έζησαν ανάμεσα στον 19^ο και τον 20^ο αιώνα μπόρεσαν πράγματι να πετύχουν μια τέτοια επίδοση ως προς την παρουσία και τη συνέχεια. Για όλους αυτούς τους λόγους η μαλατεστική θεωρητική συμβολή πρέπει να γίνει αντιληπτή στο σύνθετο πλαίσιο των ιστορικών εμπειριών του αναρχικού κινήματος και, γενικότερα, του ιταλικού και διεθνούς εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος.

Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο ιστορικός χρόνος του Μαλατέστα δεν συμπίπτει με εκείνον της ίδρυσης της θεωρίας, αλλά με αυτόν της ενεργοποίησής της. Η ουσιαστική διαφορά που υπάρχει ανάμεσα σε αυτόν και τους προγενέστερους στοχαστές είναι η εξής: ενώ εκείνοι προσπαθούν να οικοδομήσουν τη λογική ενός λόγου, ο ιταλός αναρχικός ενδιαφέρεται, πρωτίστως, να επαληθεύσει την εσωτερική συνάφεια αλλά και την πραγματική του ισχύ. Μέσω αυτής της εξέτασης διακριβώνει τις πρακτικές δυσκολίες και τις θεωρητικές απορίες, διατυπώνοντας έτσι έναν ολοκληρωμένο στοχασμό σχετικά με την αναρχική σκέψη. Γι' αυτό ο Μαλατέστα είναι ο τελευταίος «κλασικός» στοχαστής στην ιστορία του αναρχισμού. Εμφανίζεται σαν ένας

«συνθέτης» ο οποίος, στο φως της ιστορικής εμπειρίας, συστηματοποιεί τη θεωρία, προκειμένου να περάσει από τα λόγια στην πράξη. Ωστόσο, σε αυτή του τη θεωρητική προσπάθεια, ο Μαλατέστα προχωρεί πολύ πέρα από μια απλή σύνθεση, αφού τείνει να αποδώσει στον αναρχισμό μια καθολική πνοή, απελευθερωμένη από κάθε δογματική υποθήκη. Η σημασία της μαλατεστικής σκέψης έγκειται προπαντων στη θεωρία που αυτός ανέπτυξε για την πράξη, στο ότι επεσήμανε και εμβάθυνε τους γενικούς όρους της αναρχικής δράσης, είτε με την ηθική είτε με τη λογική έννοια του όρου.

Οι προγενέστεροι αναρχικοί θεωρητικοί (Γκόντγουιν, Προυντόν, Μπακούιν) ή οι σύγχρονοί του (Κροπότκιν, Μερλίνο), προσπάθησαν να δώσουν, άλλος λιγότερο και άλλος περισσότερο, ένα θεωρητικό θεμέλιο στην αναρχική ιδέα, αποδίδοντάς της μια «αντικειμενική» ερμηνεία και δικαιολόγηση. Υπάρχει αυτός που αναζήτησε τα θεμέλια της στη λογική (Γκόντγουιν), αυτός που τα αναζήτησε στους νόμους της κοινωνίας (Προυντόν), αυτός που τα αναζήτησε στην ισοδυναμία ανάμεσα στην ανάλυση της ύπαρξης των τάξεων (κάτι που οφείλεται στον καταμερισμό της εργασίας) και στην ανασύνθεσή τους μέσω της επανάστασης (Μπακούιν), όπως και αυτός που τα αναζήτησε στον νατουραλιστικό ντετερμινισμό (Κροπότκιν). Με απλά λόγια: αν το πιο σημαντικό στοιχείο που έχουν κοινό όλοι οι άνθρωποι είναι η λογική (Γκόντγουιν), βασίζουμε σε αυτή, στις καθολικές εξηγήσεις που δίνει, την ισχύ της πρότασης υπέρ μιας κοινωνίας ελεύθερων και ίσων ανθρώπων. Παραπέρα, αν όλα τα οικονομικά και υλικά αγαθά του πολιτισμού οφείλονται στην κοινή άμυλλα των συνενωμένων ατόμων, όπου τίποτα δεν υπάρχει αν όχι ως προϊόν μιας συλλογικής δύναμης και ενός συλλογικού είναι (Προυντόν), θεμελιωνόμαστε στην αναγνώριση και στη σαφήνεια αυτής της «αλήθειας» την αξία του σοσιαλισμού. Επιπλέον, εφόσον η πραγματική ανισότητα προέρχεται από τον ιεραρχικό καταμερισμό της εργασίας (Μπακούιν), είναι αναγκαίο να βρεθεί κάθε άτομο σε μια συνθήκη όπου να μπορεί να αναπτύξει ταυτοχρόνως μια χειρωνακτική και μια πνευματική εργασία. Τέλος, εφόσον ολόκληρη η εξέλιξη του ανθρώπου, που είναι σαφώς προοδευτική, προκύπτει ως αποτέλεσμα της γενικής και διαρκούς πρακτικής εφαρμογής των φυσικών νόμων της αλληλοβοήθειας (Κροπότκιν), βρίσκουμε εκείνη την επιστήμη που είναι ικανή να μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε αυτούς τους συγκεκριμένους νόμους, προκειμένου να βασίσουμε πάνω τους την οργάνωση της αρμονικής κοινωνίας εν μέσω μιας καθολικής ελευθερίας. Όλες οι θεωρίες, όπως βλέπουμε, προσπαθούν να εξηγήσουν την ορθολογική ισχύ του αναρχισμού στη

βάση μιας ανάλυσης του παρόντος και της εξ αυτού επαγωγής του μέλλοντος.

Τώρα, ο Μαλατέστα δεν εδραιώνει και δεν συνθέτει αυτό το θεωρητικό σύνολο στο εσωτερικό ενός ενιαίου θεωρητικού πλαισίου το οποίο, ξεσκεπάζοντας τα σαθρά μέρη τέτοιων ερμηνειών, θα αποτελέσει τη «σύνοψη» της αναρχικής σκέψης. Τίποτα τέτοιο. Αντιθέτως μπορούμε να πούμε ότι για τον Μαλατέστα το πρόβλημα είναι το αντίθετο: να οικοδομηθεί ένα θεμέλιο του αναρχισμού –που σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να είναι πραγματικά καθολικό– χωρίς αυτό να εγκλωβιστεί στους βρόχους ενός συστήματος.

Για να φτάσουμε σε αυτόν τον στόχο ο Μαλατέστα διακρίνει την αναρχία (τον σκοπό) από τον αναρχισμό (το μέσο). Οι σκοποί της αναρχίας διαχωρίζονται στην αναλυτική του μέθοδο, προκειμένου να δείξει ότι η καθολική ισχύς της αναρχικής ιδέας δεν εξαρτάται από την κατανόηση και την ιστορική θεώρηση του παρόντος, έτσι ώστε μόλις διακριθθούν οι τάσεις και οι σημασίες των δυναμικών που ενυπάρχουν σε αυτό, το μέλλον, στο σύνολό του, να προκύπτει επαγωγικά από το παρελθόν. Αποδεσμεύοντας και αυτονομώντας τους αναρχικούς σκοπούς από οποιαδήποτε επαγωγή που θα ήθελε να είναι αναγκαστική, ομόφωνη και οριστική σε σχέση με το παρόν, θεωρεί ότι η επαγωγή αυτή καθαυτή εμπεριέχεται ήδη στα πράγματα και αποτελεί πάντοτε τον πιο κατάλληλο τρόπο για την εξήγησή τους. Εφόσον αυτά τα πράγματα δεν θα υπάρχουν στη μελλοντική τάξη πραγμάτων. Με άλλα λόγια, εφόσον η ανάλυση αλλάζει αναλόγως με τις διαφοροποιήσεις του πλαισίου, είναι άχρηστο και βλαβερό να εξαρτώνται οι σκοποί της αναρχίας από τέτοιου είδους αλλαγές. Αυτοί δεν μπορούν να προκύψουν ούτε από ένα παρόν σε συνεχή μετασχηματισμό ούτε μπορούν να εξαχθούν από μια καθαρή άρνησή του. Η ιστορική ισχύς της αναρχικής ιδέας, αντιθέτως, προέρχεται από την καθολικότητα των αξιών που προτάσσει. Πράγματι, για να υπάρξει μια θεμελιώσή της στ' αλήθεια καθολική, πρέπει να τη σκεφτούμε σε σχέση με τα αίτια της. Έτσι θα δούμε ότι η αιτιολόγηση ή το σύνολο των αιτιολογήσεων που βρίσκονται πίσω από την αναρχική ιδέα, δεν οφείλεται σε μια *επαγωγή*, αλλά σε μια *επιδίωξη*. Οι σκοποί της αποτελούνται όλοι από αξίες, που υπερβαίνουν κάθε ιστορική τυχαιότητα και κάθε κοινωνική ιδιαιτερότητα. Οπότε προκύπτει, εντελώς λογικά, ότι η αναρχία δεν θεμελιώνεται ούτε σε ένα *είναι* ούτε σε ένα *είναι που οφείλει να είναι*, αλλά σε ένα *είναι που θέλει να είναι*: με αυτόν τον τρόπο έχει μια καθολική πνοή.

Αυτό το είναι που θέλει να είναι περιγράφει την ελευθερία πρώτα απ' όλα ως κατάκτηση και με αυτόν τον τρόπο εξηγείται γιατί στον Μαλατέστα μπορούμε να διακρίνουμε μια λανθάνουσα διχοτομική θεώρηση ανάμεσα στη φύση και την κουλτούρα (ακόμη κι αν μια τέτοια αντίθεση ποτέ δεν διατυπώνεται με σαφήνεια και δεν θεωρητικοποιείται καθαυτή), σύμφωνα με την οποία το ανθρώπινο ον είναι τόσο πιο ελεύθερο όσο περισσότερο καταφέρνει να αντιμετωπίζει τις εξωτερικές αντιξοότητες που το περιβάλλουν. Μια τέτοια ιδέα αποκαλύπτει επίσης την καθαρά αναρχική έννοια της ελευθερίας, εννοούμενη ως το έσχατο όριο της ιστορίας και ως η ατελεύτητη εξέλιξή της.

Ο μαλατεστικός μεθοδολογικός στοχασμός βασίζεται στη διάκριση μεταξύ των κρίσεων που βασίζονται στα γεγονότα και των κρίσεων που βασίζονται στις αξίες. Όλα αυτά σε βαθιά συνάφεια με τις κατακτήσεις της σύγχρονης επιστημολογικής σκέψης, η οποία βάζει ένα σαφές όριο ανάμεσα στις «κανονιστικές επιστήμες» και τις «περιγραφικές επιστήμες». Οι πρώτες ανήκουν στη σφαίρα των αξιών, δηλαδή στο πρέπει ή θέλει να είναι, ενώ οι δεύτερες ανήκουν στον φαινομενικό κόσμο, δηλαδή στο είναι. Με άλλα λόγια οι πρώτες είναι υποκειμενικές, οι δεύτερες αντικειμενικές. Ανάμεσά τους υπάρχει κατά κάποια έννοια ένα λογικό κενό, αφού δεν μπορούμε να έχουμε ένα σαφές σύνολο κατευθυντήριων γραμμών και αξιών που να προέρχεται από περιγραφές και προβλέψεις. Η πιθανότητα ύπαρξης μιας κοινωνίας ελεύθερων ανθρώπων δεν αμφισβητεί την αξία μιας τέτοιας κοινωνίας, όπως και την απαραίτητη πράξη προκειμένου αυτή να υλοποιηθεί. Έτσι η ελευθερία, η ισότητα ή αλληλεγγύη –δηλαδή οι συστατικές αρχές του αναρχισμού– δεν είναι προϋποθέσεις υποκειμενικές άπαξ δια παντός σε επιστημονικές ερμηνείες, αλλά ηθικές δικαιολογήσεις μιας ανθρώπινης δράσης προσανατολισμένης στο μέλλον. Από εδώ προκύπτει ότι όχι μόνο η αναρχία, δηλαδή η ιδανική κοινωνία, δεν μπορεί να εξαρτάται από οποιαδήποτε επιστημονική ή φιλοσοφική θεωρία, αλλά ούτε και η μέθοδος πραγματοποίησής της, δηλαδή ο αναρχισμός.

Συμπερασματικά, οι ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας είναι, πρώτα απ' όλα, η ανεκάναληπτη έκφραση μιας καθολικής ανθρωπολογικής αξίας, εξηγήσιμης βάσει της αρχέγονης αλήθειάς της. Είναι σε αυτή τη α-λογική βάση της ηθικής, η οποία επιβάλλεται από την καθολική λογική της ζωής, που οικοδομείται η κουλτούρα και η συνείδηση μιας κοινωνίας ελεύθερων και ίσων ανθρώπων. Η σημασία που αποδίδεται μάλλον στο θέλει να είναι παρά στο είναι, είναι η πιο προφανής ένδειξη της ιστορικής βαρύτητας του αναρχισμού ως μια

ιδέα απελευθερωμένη από κάθε δογματική υποθήκη. Ο Μαλατέστα εκφράζει με τον πιο ολοκληρωμένο τρόπο αυτή τη βαρύτητα. Και είναι αυτός, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο, που διαφοροποιεί τον αναρχισμό από οποιοδήποτε άλλη σοσιαλιστική, κομμουνιστική ή επαναστατική θεωρία, όπως και αυτός που συγκροτεί ως ιδιαίτερη και διακριτή θεωρία εκείνη την καθολική επιδίωξη για μια κοινωνία ευημερίας, αδελφοσύνης και αγάπης. Είναι αυτός που φτιάχνει από την αναρχική ιδέα μια θεωρία καθαυτή, δίνοντάς της μια πληρότητα στον τρόπο που έχει να βλέπει, να υπάρχει, να συναισθάνεται, ενώ παρέχει σε αυτήν την ενότητα μια λογική καθ' ολοκληρίαν δική της.

Από το σύνολο αυτών των σκέψεων προκύπτει συνεπώς πως υπάρχει μια ακριβής και σαφής έννοια του μαλατεστικού ηθικού μη γνωστικισμού και αυτό φαίνεται, πιο συγκεκριμένα, στην αντίθεσή του στη γνωστικιστική μεταθητική όπως την εκφράζει ο μεγαλύτερος εκπρόσωπος της στον αναρχικό χώρο: ο Πιότρ Κροπότκιν. Το μεθοδολογικό πρόβλημα αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αναρχισμού και γνώσης χωρίζει βαθιά τους δύο στοχαστές. Είναι στην κριτική του Μαλατέστα στον Κροπότκιν που εντοπίζεται η ουσία της στροφής που επιχειρεί ο Μαλατέστα στην αναρχική σκέψη. Αυτή η στροφή μπορεί να συνοψιστεί στην κριτική απόσταση που παίρνει από τη θεωρία του φυσικού δικαίου και τον θετικισμό.

Όσον αφορά το πρώτο σημείο, ας θυμηθούμε ότι ο Μαλατέστα, υπό την προφανή επιρροή του ίδιου του Κροπότκιν –αλλά και του Μπακούνιν– προκειμένου να δείξει την πραγματική δυνατότητα ύπαρξης μιας αναρχικής κοινωνίας, αρχικά είχε υποστηρίξει τον ενδογενώς φυσικό χαρακτήρα κάθε ανθρώπινης κοινότητας, με μια επιχειρηματολογία που ανήκει τυπικά στη θεωρία του φυσικού δικαίου. Μια κοινωνία, είχε πει, όπου θα είχαν καταργηθεί οι δύο πιο αφύσικοι ιστορικοί θεσμοί, η ιδιοκτησία και η κυβέρνηση, θα ήταν μια «αρμονική κοινωνία», στην οποία η ελευθερία του ατόμου και οι ανάγκες της συλλογικότητας θα ταυτίζονταν απολύτως, δεδομένου ότι η ατομική θέληση δεν θα ήταν υπερβατική και αυθαίρετη (μια καθαρή υποκειμενικότητα), όντας φορέας μιας αντικειμενικής κοινωνικής αξίας.

Ωστόσο αυτή η φυσικοδικαιϊκή θέση, σταδιακά εγκαταλείφθηκε υπέρ της ιδέας μιας κοινωνίας ως συνειδητής και ηθελημένης ιστορικής δημιουργίας. Στο τέλος έφτασε σε μια θεώρηση που έβλεπε στη θέληση το αποφασιστικό στοιχείο για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Για τον Μαλατέστα, πράγματι, η μεγαλύτερη δύναμη της ιστορίας είναι η ανθρώπινη θέληση. Όπως όλες οι «πρωταρχικές αιτίες», αυτή

δεν υπόκειται σε έναν οντολογικό ορισμό, κι έτσι η ύπαρξή της γίνεται αποδεκτή μέσω της άμεσης δραστηριοποίησής της.

Κατά τη γνώμη του, δεν υπάρχει άλλος τρόπος για να πραγματοποιηθεί μια ελευθεριακή και εξισωτική κοινωνία, από εκείνον που δείχνει ότι αυτή είναι δυνατή ακριβώς γιατί εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη θέληση των ξεχωριστών ατόμων και των συλλογικοτήτων. Με αυτή την έννοια η ιδέα της θέλησης συμπίπτει με εκείνη της ελευθερίας: δεν μπορούμε να εξαναγκάσουμε τους ανθρώπους να θέλουν κάτι που δεν το νιώθουν και δεν το επιθυμούν. Γι' αυτό είναι αναγκαίο να τους πείσουμε με το παράδειγμα, με τη λογική και τη διαλεκτική αντιπαράβολή. Η σχέση ανάμεσα σε θέληση και αναγκαιότητα συνιστά τον κεντρικό πυρήνα της πιο βαθιάς, της πιο ριζωμένης και της πιο ορθολογικής έννοιας που υπάρχει σε ολόκληρη τη μαλατεστική σκέψη. Ένας τέτοιος συλλογισμός θέτει το πρόβλημα της σχέσης ανάμεσα στην ιστορία και την ανθρώπινη δράση, δηλαδή ανάμεσα στην αδρανή πραγματικότητα και την υποκειμενική θέληση, ανάμεσα στους μη σκόπιμους παράγοντες και τις συνειδητές τάσεις.

Εξ ου μια αντίληψη απολύτως αγνωστικιστική της ιστορίας, εφόσον αυτή η τελευταία δεν ανταποκρίνεται σε οποιαδήποτε φιλοσοφία, με την έννοια ότι διαφεύγει από κάθε επιστημονική εξήγηση και από κάθε πρακτική πρόβλεψη. Και αυτό γιατί η σχέση ανάμεσα σε ελευθερία και αναγκαιότητα, ανάμεσα σε υποκειμενική θέληση και αντικειμενικές συνθήκες, προέρχεται από μια κατάσταση αλληλεπίδρασης, που συνεπάγεται την κατανόηση του ρόλου της θέλησης. Οι αναρχικοί, συνεπώς, καθώς επιζητούν την επαναστατική δράση, οφείλουν να γνωρίζουν ότι αυτή είναι δομικά και αναπόφευκτα περιορισμένη εξαιτίας της πολυπλοκότητας των παραγόντων που εμπλέκονται στο παιχνίδι.

Ο Μαλατέστα διακρίνει μεταξύ αναρχίας και αναρχισμού, ανάμεσα σε σκοπό και μέσο, μια διάκριση, η συγκεκριμένη, που εξηγεί καθ' ολοκληρίαν τον τακτικό και στρατηγικό σχεδιασμό του. Η συγκρότηση του αναρχισμού ως καθαρού αναρχισμού –δηλαδή ως κίνημα που δεν συνδέεται εκ των προτέρων με καμία κοινωνική πραγματικότητα– αν από τη μια πλευρά δείχνει την αναγκαιότητα αυτής της ιδιαίτερης ιδεολογικής δημιουργίας ως πρωταρχικό μέσο για την προώθηση της ανθρώπινης χειραφέτησης, από την άλλη συνεπάγεται τον αναπόφευκτο χωρισμό ανάμεσα σε αυτό το μέσο και τη γενική τάση, αλλά και παντελώς αόριστη, προς τη λαϊκή χειραφέτηση. Μια τέτοια προοπτική φέρνει έτσι στο φως μια σειρά προβλημάτων, δύσκολα επιλύσιμων. Ο αναρχισμός πρέπει να διατηρηθεί σαν ιδιαίτερο ιδανικό κίνημα,

αλλά δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να χάσει την επαφή του με τη λαϊκή δράση. Πρέπει να παραμείνει επαναστατικός χωρίς να γίνει σεχταριστικός, να συνεχίσει να είναι εξεγερτικός χωρίς να εγκλωβιστεί σε έναν παραλυτικό πρακτικισμό, να διατηρήσει τη θεωρητική του ακεραιότητα χωρίς να πέφτει σε μια στερεότυπη επαναληπτικότητα της προπαγάνδας σαν αυτοσκοπό. Πώς μπορούν να επιλυθούν αυτές οι αντινομίες; Πώς μπορεί ο αναρχισμός να βρίσκεται *μέσα* στην ιστορία, αλλά ταυτοχρόνως να είναι *εναντίον* της ιστορίας; Πώς μπορεί να μετέχει της εξελικτικής διαδικασίας του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος, χωρίς να καταφεύγει και να συμπορεύεται με τις χειρότερες τάσεις του;

Ωστόσο αυτή η βολονταριστική πρόθεση, σχεδιασμένη προκειμένου να διατηρηθεί μια σταθερή αναρχική πολιτική γραμμή, καταλήγει, αντιθέτως, να ανοίγει τον δρόμο στην πιθανότητα να υπάρξει ένας ευκαιριακός αναρχισμός, εφόσον εισαγάγει, ταυτοχρόνως, την έννοια του κοινωνικού αυθορμητισμού σαν επαναστατική προεισαγωγή, με την έννοια ότι οι αναρχικοί οφείλουν να εκμεταλλεύονται κάθε ιστορική ευκαιρία που φαίνεται ευνοϊκή για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Κάτι το οποίο σημαίνει ότι στην ουσία θεωρείται δευτερεύουσα όχι μόνο η φύση των συνθηκών, αλλά και εκείνη των συμμάχων. Να πιστεύουν, με άλλα λόγια, στην ορθολογική αξία της ίδιας της επανάστασης, με αποτέλεσμα τόσο ο αυθορμητισμός όσο και ο ντετερμινισμός, τους οποίους έχει αρνηθεί η θεωρία της συνειδητής θέλησης, να επανεμφανίζονται μέσω ενός είδους πίστης στην ιστορικά θετική έκβαση της επανάστασης. Αυτή η έκβαση θεωρείται δεδομένη, ακριβώς λόγω της έμφυτης ορθολογικότητας που έχει η περιοδική εμφάνιση της επαναστατικής ανάγκης, οπότε θα ήταν μάταιο οι άνθρωποι να αντιτίθενται σε μια τέτοια ανάδυση. Εν κατακλείδι, η ριζική ανατροπή του υπάρχοντος εμπεριέχει ήδη καθαυτή τις αυτοδιορθώσεις της. Η επανάσταση είναι η κοινωνικο-ιστορική προεισαγωγή της αναρχίας, η οποία δεν μπορεί να μπει σε κίνηση χωρίς την προκαταρκτική ενεργοποίηση της επαναστατικής δράσης.

Σε αντιστοιχία με όλους τους αναρχικούς, ο Μαλατέστα βλέπει την επανάσταση σαν την πρώτη φάση της απελευθέρωσης, η εξέλιξη της οποίας δεν μπορεί να ακολουθήσει ένα ομόφωνα αποδεκτό σχέδιο. Το διώνυμο θέληση-επανάσταση δεν πρέπει με κανέναν τρόπο να θεωρείται σαν θέληση επιβολής ή σαν θέληση μιας παλιγγενεσιακής καθαρότητας. Είναι αλήθεια ότι ο Μαλατέστα τιτλοφόρησε την καθημερινή του εφημερίδα «Νέα Ανθρωπότητα», αλλά δεν είχε καμιά πρόθεση να φτιάξει τον «νέο άνθρωπο», καμιά πρόθεση να επιβάλλει το

ανθρωπολογικό του μοντέλο. Εφόσον τα μεγάλα ιδανικά της ανθρωπίνης χειραφέτησης δεν είναι αποκλειστική θεωρητική κληρονομιά μιας μικρής μειοψηφίας, αλλά, σε κάποιο βαθμό, γίνονται αποδεκτά και από τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού, για τους επαναστάτες το πρόβλημα δεν είναι η παιδαγωγική διάπλαση του πληθυσμού (εγχείρημα απολύτως αυταρχικό), αλλά το πώς θα ξεδιπλώσουν, θα προσαρμόσουν, θα αντιστοιχήσουν την ιδιαίτερη ιδεολογία τους στον τρόπο αίσθησης και θέασης των πραγμάτων, που έχουν οι μεγάλες λαϊκές μάζες. Πρέπει να εξευρεθούν τα κοινά σημεία με τη νοοτροπία των μαζών, προκειμένου να αναδειχθεί η ελευθεριακή βαρύτητα που ενυπάρχει σε μια τέτοια νοοτροπία. Ο αναρχισμός γίνεται έτσι μια γενική ανθρώπινη αίσθηση, χωρίς να χάνει κανένα ιδιαίτερο επαναστατικό του χαρακτηριστικό. Αυτός δεν έχει τη μορφή κάποιου γενικού ανθρωπιστικού δόγματος. Ο χειραφετητικός του πλούτος διατηρείται εξ ολοκλήρου μόνο εφόσον προσαρμόζεται στη νοοτροπία και τις επιδιώξεις των καταπιεζόμενων τάξεων, αλλά και στο βαθμό που έχουν μια ελευθεριακή αξία αυτή η νοοτροπία και αυτές οι επιδιώξεις.

Αυτή η ιδέα, ωστόσο, δεν επιλύει την ενδογενή αντίφαση που διαπερνά τον στοχασμό για την επανάσταση, εφόσον η θέληση για την πραγματοποίηση μιας ριζικής επανάστασης σημαίνει, σε κάθε περίπτωση, να επιβάλλεις τη θέλησή σου στη μεγάλη μάζα του πληθυσμού. Εξάλλου, πρέπει να πούμε ότι ο μαλατεστικός βολονταρισμός συμπίπτει με την ιδέα που βλέπει τις ενεργές μειοψηφίες σαν το *αποφασιστικό υποκείμενο* της επαναστατικής ρήξης και, γενικότερα, της ιστορικής προόδου. Οι μειοψηφίες επιβάλουν τη θέλησή τους είτε σε στιγμές «συνήθεις» είτε σε στιγμές «ιδιαίτερες».

Το γεγονός ότι ο Μαλατέστα αγωνιζόταν ανάμεσα στη γνώση της ιστορικής λογικής και τη θέληση να επιβάλλει μια ελευθεριακή και εξισωτική ρήξη, το μαρτυρά ολόκληρη η σκέψη του, η οποία είναι στραμμένη στη σύζευξη δύο αταίριαστων γραμμών: εκείνης που δεν θέλει να καθορίσει επακριβώς την αναρχία και εκείνης που δεν θεωρεί σαν προϋπόθεσή της την ιστορική πραγματικότητα: δηλαδή την επαναστατική θέληση.

Πρόκειται, λοιπόν, για μια προφανή αντίφαση γύρω από τη σημασία που αποδίδεται στη θέληση, την οποία αντίφαση ο Μαλατέστα σκέφτεται να την επιλύσει ισχυριζόμενος, ακριβώς, ότι δεν θέλει να επιβάλλει την αναρχία, αλλά την επανάσταση, η οποία εννοείται και μπαίνει στην πράξη ως απελευθέρωση, εφόσον διαλύει εκείνες τις δυνάμεις που εμποδίζουν την ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνικής ζωής. Με άλλα λόγια, η επανάσταση θα είναι μια αντίδραση σε μια

θέληση για καταπίεση, που έχοντας ως καθήκον της την εξάλειψη του συστήματος της κυριαρχίας, θα κατευθυνθεί σε ένα *ουδέτερο* πεδίο της ελευθερίας, το οποίο θα ισχύει για όλους Ένας ισχυρισμός που θα είναι λογικός και συνεκτικός εφόσον η θέληση για απελευθέρωση είναι πραγματικά δημοφιλής και όχι, όπως ισχύει σήμερα, επιθυμία μιας συνειδητής και ενεργούς ελίτ, η οποία να μην δρα σαφώς κάτω από την πίεση της κατάστασης στην οποία βρίσκονται οι καταπιεζόμενες και εκμεταλλευόμενες μάζες, αλλά καταλήγει να *ερμηνεύει* τη θέλησή τους, θεωρώντας δεδομένη την πρόθεση τους να ανατραπεί ολόκληρη η παρούσα κατάσταση των πραγμάτων.

Σε κάθε περίπτωση, επειδή συμβαίνει να περνάμε από τη μια στην άλλη αρχή, επειδή δηλαδή περνάμε από την αυταρχία στην ελευθερία, είναι αναγκαίο ένα επαναστατικό άλμα, το οποίο δεν θα είναι πλέον απλώς μια βίαιη εξέγερση, που θα τείνει να πραγματώσει τα πάντα εδώ και τώρα, αλλά πρώτα απ' όλα ένα τραυματικό ψυχολογικό γεγονός, η εκδήλωση της θέλησης, ακριβώς, να διαρραγούν οι σχέσεις με το παρόν και τις αρχές που το διαμορφώνουν. Εν κατακλείδι η θέληση, η επανάσταση και η ελευθερία είναι τρεις αζεχώριστες στιγμές μιας ενιαίας διαδικασίας, όπου είναι ξεκάθαρο πως για να φτάσουμε στην τρίτη πρέπει να ξεκινήσουμε από την πρώτη, αλλά υποχρεωτικά να περάσουμε από τη δεύτερη: χωρίς τη θέληση να κάνουμε την επανάσταση δεν υπάρχει επαναστατική ρήξη, χωρίς επαναστατική ρήξη δεν υπάρχει ελευθερία.

Η επαναστατική ρήξη είναι η απαρχή μιας φάσης μεταρρυθμιστικής σταδιακότητας, αφού η προοδευτική διάδοση των αναρχικών ιδεών στις μάζες πρέπει να συμβεί χωρίς καταναγκασμό. Αν πράγματι η αναρχία δεν μπορεί να γίνει με το ζόρι, αυτό συμβαίνει γιατί διαφορετικά, όπως έγραψε σωστά ο Μαλατέστα, «θα βρισκόμασταν μπροστά στην πιο ηλίθια από τις αντιφάσεις» είναι προφανές ότι μπορούμε να προχωρήσουμε στην πραγμάτωση της αναρχίας μόνο στον βαθμό που οι ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας θα αποτελούν ένα ελεύθερο και αυθόρμητο κοινό αίσθημα. Η ρυθμιστική ιδέα της επανάστασης πρέπει να συνδεθεί με τη συστατική ιδέα της ίδιας της επανάστασης: η επανάσταση είναι αναγκαία, όμως η αναρχική κοινωνία πρέπει να θεμελιωθεί βάσει ενός σταδιακού σχεδίου, με το οποίο θα την υλοποιεί στον βαθμό που η ιδέα της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης θα καθίστανται «κοινή αίσθηση». Ο αναρχισμός, εννοούμενος ως αυτό που ποιεί την αναρχία, πρέπει κι αυτός να σέβεται αυτό που υφίσταται γενικά σε κάθε μορφή της πραγματικότητας: τη λογική

της συνέχειας. Εξ ου η αναγκαιότητα της διατήρησης της συνέχειας της κοινωνικής ζωής, με όλα όσα συνεπάγεται κάτι τέτοιο.

Από όσα είχαμε πει μέχρι εδώ, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για τον Μαλατέστα η επαναστατική δράση χωρίζεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη είναι εκείνη της βίαιης καταστροφής των υλικών συνθηκών που δεν επιτρέπουν την ελεύθερη εξέλιξη των ανθρώπων· η δεύτερη είναι η ανάπτυξη αυτής της εξέλιξης, που απαιτεί την πλέον ευρεία ελευθερία για όλους προκειμένου να δοκιμαστούν διάφορες κοινωνικές μορφές, κάτι που, ωστόσο, δεν μπορεί να γίνει με εξαναγκαστικούς μεθόδους. Αυτό μπορεί να συμβεί μονάχα μέσω της ειρηνικής αντιπαράθεσης των διαφόρων ιδεών για την οικοδόμηση της κοινωνίας. Ωστόσο, η επίτευξη αυτού του στόχου απαιτεί όσοι αντιτίθενται στον αναρχισμό αλλά είχαν συμμαχήσει μαζί του για την πτώση του προηγούμενου συστήματος, να παραιτηθούν των αυταρχικών τους προθέσεων. Μια προοπτική, η συγκεκριμένη, δύσκολο, για να μην πούμε αδύνατο, να πραγματοποιηθεί.

Έτσι ο Μαλατέστα καθιστά προφανή, χωρίς να το θέλει, τον δομικά υποδεέστερο πολιτικό χαρακτήρα του αναρχισμού. Από τη μια πλευρά οι αναρχικοί δεν μπορούν να καταφεύγουν σε κάποιες άλλες δυνάμεις ανατρεπτικής αλλά αυταρχικής έμπνευσης, από την άλλη δεν είναι σε θέση να ακολουθήσουν έναν δρόμο αυτόνομου πρωταγωνισμού. Ο αναρχισμός, εν κατακλείδι, είναι προορισμένος να παίζει έναν απλώς κριτικό ρόλο στην επαναστατική φάση· δεν μπορεί, δηλαδή, να θέλει να ηγηθεί μιας τέτοιας ιστορικής διαδικασίας. Διαφορετικά, θα ήταν υποχρεωμένος να υιοθετήσει μια θέση προσταγής που θα εκφυλίζει την ίδια την έννοια της ελευθεριακής δράσης. Και όχι μόνο. Στο μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στην παλιά και τη νέα κοινωνία, οι αναρχικοί δεν πρέπει να εμπλέκονται σε πρώτο πρόσωπο στην εφαρμογή εκείνων των αναπόφευκτων αναγκαστικών μέτρων που ακολουθούν κάθε κοινωνική ανατροπή. Αυτά, πράγματι, είναι αναγκαία αλλά αντιδημοφιλή, αναγκάζοντας αυτόν που τα παίρνει να περνάει σε ένα κυβερνητικό και αυταρχικό επίπεδο, το οποίο σαφώς και δεν μπορεί να ικανοποιεί την ελευθεριακή πλευρά της επανάστασης. Είναι δηλαδή σαν να λέμε ότι οι αναρχικοί δεν μπορούν να καθοδηγήσουν την επανάσταση, αφού το ιδιαίτερο καθήκον τους είναι να επικρίνουν αυτόν που κάνει κάτι τέτοιο, μένοντας όμως έτσι σε μια υποδεέστερη θέση. Η επαναστατική δράση είναι συνεπώς ριζοσπαστική μονάχα στην αρχική φάση του κοινωνικού μετασχηματισμού.

Εφόσον το ιδεώδες της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της αγάπης δεν μπορεί βεβαίως να υλοποιηθεί μέσω της κυβερνητικής βίας, είναι

προφανές ότι ο αναρχισμός έχει ως καθήκον του να εμποδίσει να υπάρξει μια τέτοια μετά την επανάσταση. Αλλά αυτό απαιτεί, προφανώς, να ανοίξει η αντιμαχία γύρω από την αναγκαιότητα της διαρκούς επανάστασης, αφού από τη μια πλευρά οι αναρχικοί δεν μπορούν και δεν θέλουν να επιβάλλουν τις ιδέες τους, αλλά από την άλλη δεν αποδέχονται να υπάρχουν κάποιοι άλλοι που θα επιβάλλουν τις δικές τους. Φτάνοντας στις λογικές συνέπειες αυτού του συλλογισμού, συνάγεται ότι αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να έχει μια ειρηνική διέξοδο. Πράγματι, αν οι αναρχικοί υπόκεινται σε νέες συντεταγμένες εξουσίες, αυτό δεν οφείλεται στο ότι αποδέχονται την κυβέρνηση, αλλά μονάχα επειδή είναι οι πιο αδύναμοι.

Από το σύνολο όλων αυτών των προτάσεων προκύπτει σαφώς η άποψη ότι ο Μαλατέστα καταλήγει, παρά τη θέλησή του, να φέρνει στο φως την έλλειψη μιας αναρχικής πολιτικής επιστήμης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι αναρχικοί δεν έχουν την επαρκή δύναμη για να πραγματοποιήσουν τους σκοπούς τους, ούτε τη θέληση –αν και εφόσον η κατάσταση είναι διαφορετική– να επιβάλλουν κάτι σε κάποιον. Έτσι, αν οι αναρχικοί δεν θέλουν και δεν μπορούν να επιβάλλουν υποχρεωτικά τις ιδέες τους, και πιστεύουν ότι ούτε οι άλλοι έχουν το δικαίωμα να κάνουν κάτι τέτοιο, φτάνουμε, εντελώς λογικά, σε μια κατάσταση που θα εξαρτάται μονάχα από τον συσχετισμό των δυνάμεων. Επιστρέφει εκείνος ο αυθορμητισμός που είχε εγκαταλειφθεί με την ιδέα της συνειδητής και εθελουσίας επανάστασης, αφού τα πάντα ανατίθενται στην πολιτική και επαναστατική ικανότητα των λαϊκών μαζών, οι οποίες όμως, όπως έχουμε δει, δεν είναι σε θέση σύμφωνα με τον Μαλατέστα να προκαλέσουν και να φτάσουν μέχρι το τέλος τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Μια αντίφαση, η συγκεκριμένη, που ο Μαλατέστα προσπαθεί να την επιλύσει μέσω μιας δήλωσης πίστης: μόλις απελευθερωθούν από το βάρος της καπιταλιστικής καταπίεσης, οι υποτελείς τάξεις θα καταλήξουν να αναγνωρίσουν αυθορμητώς τα προτερήματα και την ανωτερότητα των αναρχικών ιδανικών.

Σε αυτό το σημείο, καθώς θα έχει κατακτηθεί η ελευθερία για όλους –κάτι που σημαίνει, ακριβώς, την κατάργηση του καπιταλισμού και του κράτους– οι αναρχικοί θα πρέπει να εμπιστευτούν, για τον θρίαμβο της αναρχίας, μόνο την ανωτερότητα των ιδεών τους. Δηλαδή η ελεύθερη και ειρηνική πνευματική αντιπαράθεση θα συμβαίνει μονάχα όταν κανείς δεν θα μπορεί να εκμεταλλεύεται ή να εξαναγκάζει τον διπλανό του, δηλαδή όταν θα είμαστε ήδη στο κατώφλι της αναρχικής κοινωνίας. Παραμένει σκοτεινό το πώς θα μπορέσουμε να φτάσουμε σε ένα σημείο *πολιτικό* στο οποίο, αυθορμητώς, ολόκληρη η αυταρχι-

κή πτέρυγα της επανάστασης θα καταθέσει ειρηνικά τα όπλα ενώπιον της ελευθεριακής. Είναι μονάχα η απέραντη εμπιστοσύνη στην ανωτερότητα των αναρχικών ιδεών που ωθεί τον Μαλατέστα να πιστεύει ότι υπάρχει πραγματικά η δυνατότητα να ανατραπεί υπέρ αυτών των ιδεών μια κατάσταση προσδιοριζόμενη αποκλειστικά από τον συσχετισμό των δυνάμεων. Τελικά η αξία που αποδίδεται στην επαναστατική θέληση εξαρτάται από το καθ' ολοκληρίαν πολιτιστικό και όχι πολιτικό σθένος του αναρχικού σχεδίου. Η «μελλοντική κοινωνία» θα υλοποιηθεί στον βαθμό που μια νέα κουλτούρα, θεμελιωμένη στη συντακτική αρχή της ελευθερίας, θα αντιπαρατεθεί και θα νικήσει την παλιά κουλτούρα, τη θεμελιωμένη στη συντακτική αρχή της αυταρχίας. Πολλά, για να μην πούμε άπειρα, μπορούν να είναι τα κοινωνικά μοντέλα που θα βασίζονται στην αρχή της ελευθερίας. Το σημαντικό είναι η θέληση να υλοποιηθεί μια τέτοια αρχή. Τα υπόλοιπα είναι δευτερεύοντα, μεταβαλλόμενα και εξαρτώνται από τις περιστάσεις.

Καθίσταται πρόδηλο το γεγονός ότι στον Μαλατέστα υπάρχει (στη σκιά του πιο καθαρού μπακουισμού) μια ξεκάθαρη συνειδητοποίηση της αρνητικής φύσης του αναρχισμού, τα πρωταρχικά καθήκοντα του οποίου είναι εκείνα του ανοίγματος του δρόμου σε μια ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνίας. Αυτό θα συμβεί βάσει ενός συνόλου συνθηκών, με όχι τελευταία, προφανώς, εκείνη που έχει να κάνει με την ικανότητα του πολιτικού και ηθικού επηρεασμού των λαϊκών μαζών από τον αναρχισμό. Σε κάθε περίπτωση, εφόσον ο αναρχισμός δεν μπορεί να συγκροτήσει απευθείας την αναρχία, πρέπει να θέτει στο επίκεντρο της δράσης του τη συνάφεια μέσωσ και σκοπών. Πράγματι, αν αυτός –ως άμεση προβολή της αναρχίας– είναι ανίκανος να συνυπάρξει με το υπάρχον, αφού κάτι τέτοιο θα οδηγούσε στον εκφυλισμό του, η ιδιαίτερη ταυτότητά του στην ιστορική διαδικασία μπορεί να διατηρηθεί μονάχα από την εσωτερική *συνάφεια* της πολιτικής του πράξης. Μόνο αυτή η συνάφεια θα του επιτρέψει να διασχίσει αλώβητος όλες τις ιστορικές περιστάσεις, ανοσοποιημένος από κάθε ιό μετάλλαξης των σκοπών του.

Η σχέση ανάμεσα στους σκοπούς και τα μέσα φέρνει στο προσκήνιο το ιδιαίτερο και επίμαχο ζήτημα της βίας. Αναφορικά λοιπόν με τη βία, ο Μαλατέστα τη θεωρεί θεμιτή εφόσον εκδηλώνεται ως νόμιμη άμυνα, ως δράση για την απελευθέρωση από την εκμετάλλευση και την καταπίεση· αυτή όμως είναι, όπως φαίνεται, μια έννοια της βίας πολύ γενική. Δηλαδή ο Μαλατέστα δεν καταφέρνει να καθορίσει ποιος έχει το δικαίωμα να ασκεί βία. Είναι σαφές ότι αυτό το δικαίωμα θα πρέπει να ανήκει μονάχα σε εκείνους που υφίστανται την εκμετάλ-

λευση και την καταπίεση, δηλαδή στις λαϊκές μάζες. Όμως περισσότερο και από τις λαϊκές μάζες, αυτός που διεκδικεί τη χρήση της βίας είναι στην πραγματικότητα όποιος μιλά και δρα στο όνομά τους, δηλαδή οι επαγγελματίες επαναστάτες. Ακόμη και ο Μαλατέστα εν κατακλείδι –και δεν θα μπορούσε να έχουν διαφορετικά τα πράγματα– πέφτει σε μια βαθιά αντίφαση, εφόσον ενώ από τη μια πλευρά διεκδικεί τη νομιμότητα της βίας εκ μέρους των καταπιεσμένων, από την άλλη οφείλει να αναγνωρίσει ότι αυτός που την ασκεί δεν είναι στην πραγματικότητα αυτός που την υφίσταται. *Ο Μαλατέστα, πράγματι, δεν μπορεί να ξεφύγει, όπως θα δούμε, από τη ρεαλιστική γνώση του γεγονότος ότι ο πραγματικός αγώνας διεξάγεται ανάμεσα σε ενεργές και συνειδητές μειοψηφίες.*

Αλλά πέρα από αυτή την αθεράπευτη αντίφαση –τυπικό χαρακτηριστικό, ωστόσο, ολόκληρης της επαναστατικής σκέψης– ο Μαλατέστα αναζητεί συνεχώς τη συνάφεια μεταξύ μέσων και σκοπών, προκειμένου να αποφύγει το «παράδοξο των συνεπειών». Εξ ου η συστηματική άρνηση κάθε μορφής εξαναγκασμού στην ανατρεπτική δράση και συνεπώς η κριτική όλων των «ιδεολογικών» μορφών που αποδέχονται την πρωτοκαθεδρία της βίαιης στιγμής ως μεθοδολογική πρακτική. Αυτή η στιγμή, από την οπτική γωνία της ελευθερίας και της ισότητας, αδυνατεί να πραγματοποιήσει οτιδήποτε, αφού η πρακτική της, όσον αφορά την παιδαγωγική της πλευρά, είναι δυσοίωση. Ο επαναστατικός τρόμος ξυπνά τα χειρότερα συναισθήματα μίσους και εκδίκησης και το μοναδικό του αποτέλεσμα είναι να δυσφημεί τον κοινωνικό μετασχηματισμό στα μάτια της μεγάλης μάζας του πληθυσμού. Η μαλατεστική άρνηση είναι συνεπώς ζήτημα τόσο αρχής όσο και μεθόδου. Η υπεράσπιση της επανάστασης δεν μπορεί να γίνει παρά με εκείνα τα μέσα που είναι σε άμεση συνάφεια με τους σκοπούς της ίδιας της επανάστασης.

Εφόσον ο Μαλατέστα ισχυρίζεται ότι ο αποφασιστικός πολιτικός αγώνας διεξάγεται ανάμεσα σε συνειδητές μειοψηφίες, είναι φανερό ότι κατά την κρίση του η επαναστατική δικτατορική πράξη θα διευκολύνει ακόμη περισσότερο αυτή την ενεργό τάση στην ιστορική διαδικασία. Δηλαδή θα είναι ακριβώς μια τέτοια στρατηγική που θα υιοθετήσουν οι επαναστατικές ελίτ προκειμένου να πραγματοποιούν την κυριαρχία τους, μυθοποιώντας την σαν λαϊκή εξουσία.

Ο Μαλατέστα είναι πολύ επικριτικός απέναντι στα αποτελέσματα της μπολσεβίκικης επανάστασης, θεωρώντας δικαίως πως ο χαρακτήρας της ήταν σαφώς πραξικοπηματικός. Δεν συμεριζεται καθόλου τη θεωρητική άποψη που θέλει την μπολσεβίκικη επανάσταση ένα βήμα

μπροστά σε σχέση με την προγενέστερη κατάσταση. Απολύτως ξένος απέναντι σε κάθε ιστορικιστική θεώρηση –σύμφωνα με την οποία η ιστορική εξέλιξη συμβαίνει μέσα από διαδοχικά προοδευτικά βήματα– ισχυρίζεται ότι τα πολιτικά μοντέλα έχουν τη δική τους δομική αυτονομία, κάτι που τους επιτρέπει να επιβάλλονται στην ίδια την ιστορική διαδικασία

Αυτή η βαθιά πεποίθηση είναι το λογικό αποτέλεσμα της βολονταριστικής του αντίληψης για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, κάτι που προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από την μπακουνική κληρονομιά του επαναστατικού υποκειμενισμού, κληρονομιά, άλλωστε, την οποία διεκδικεί διαρκώς. Αν η ιστορία δεν έχει ένα τέλος, είναι προφανές ότι η έκβαση του αγώνα εξαρτάται από τον συσχετισμό δυνάμεων στο πεδίο της μάχης, αλλά αυτός ο συσχετισμός, με τη σειρά του, εξαρτάται από το εσωτερικό σφρίγος των ίδιων των δυνάμεων που αντιπαρατίθενται. Εφόσον ο αντικειμενικός στόχος των αναρχικών συνίσταται στη ριζική επανάσταση, η οποία θα είναι σε θέση να εξαλείψει κάθε μορφή προνομίου και αδικίας, είναι αναγκαίο, προκειμένου να συμβεί κάτι τέτοιο, να μην είναι ο κύριος μοχλός προώθησης των υλικών συμφερόντων των μεγάλων λαϊκών μαζών, τα οποία συμφέροντα, αυτά καθαυτά, σε σχέση με τους σκοπούς του κοινωνικού μετασχηματισμού, έχουν δευτερεύουσα σημασία.

Το λογικό συμπέρασμα που ως εκ τούτου προκύπτει από τη θεωρία των ελίτ και του επαναστατικού υποκειμενισμού –και είναι και αυτή μια άποψη τυπικά μπακουνική– είναι η ανωτερότητα της πολιτικής σε σχέση με την οικονομία, με την έννοια ότι η πρώτη είναι ηθελημένη και ενεργή, ενώ η δεύτερη αθέλητη και αδρανής. Ο αποφασιστικός αγώνας είναι εκείνος που δίνεται γύρω από την εξουσία και, αν για οποιοδήποτε άλλο πολιτικό κίνημα ολοκληρώνεται με την κατάκτησή της, για τον αναρχισμό αυτό συμβαίνει μόνο με την κατάργησή της.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις μεθοδολογικές προϋποθέσεις και αρχές μπορούμε να κατανοήσουμε τη στάση του Μαλατέστα απέναντι στο εργατικό κίνημα, τις συνδικαλιστικές οργανώσεις και τη σοσιαλιστική θεωρία.

Ο Μαλατέστα πιστεύει ότι πρέπει να συνδυάσουμε μια διπλή αναγκαιότητα: από τη μια πλευρά χρειάζεται να ενωθούν οικονομικά όλοι οι εργαζόμενοι, από την άλλη είναι αναγκαίο τα πολιτικά κινήματα να διακρίνονται σαφώς από τα διεκδικητικά. Ο σκοπός είναι ακριβώς το να μη συγχέονται τα δύο επίπεδα, εκείνο της συνδικαλιστικής ενότητας των μαζών και εκείνο της πολιτικο-ιδεολογικής διαίρεσης των επαναστατικών ελίτ. Το αναρχικό κίνημα πρέπει να παραμείνει ένα

ιδιαίτερο κίνημα, εφόσον η ιδιαιτερότητά του είναι απαραίτητη για τη διατήρηση των σκοπών του αναρχισμού (οι αξίες που αποτελούν το σύνολο που υπάρχει κάτω από το όνομα αναρχία), ενώ οι αναρχικοί μπορούν (και μάλιστα οφείλουν) να συνδέονται με τις οργανώσεις του εργατικού και του λαϊκού κινήματος, ενσαρκώνοντας την πολιτική παρουσία της ανθρώπινης χειραφέτησης στην ιστορική δράση της λαϊκής χειραφέτησης. Η αστάθεια, οι πρόοδοι και οι υποχωρήσεις του εργατικού κινήματος δεν πρέπει να θέτουν σε κίνδυνο την επαναστατική δράση του αναρχισμού γιατί αυτός, συνδεδεμένος με όλες τις λαϊκές ιστορικές μεταβολές, έχει το καθήκον να διατηρεί και να επαναφέρει ακατάπαυστα την αξία της ολοκληρωτικής απελευθέρωσης. Επίσης επειδή, όπως παρατηρεί ο Μαλατέστα, το εργατικό κίνημα τείνει εκ φύσεως στον ρεφορμισμό, επιδιώκοντας την ικανοποίηση υλικών και κορπορατιβιστικών συμφερόντων, συχνά προκαλεί ζημιά στα ιδεατά και καθολικά συμφέροντα της ανθρώπινης χειραφέτησης. Από αυτή την άποψη ο αγώνας των εργατικών διεκδικήσεων τείνει φυσιολογικά στο να αρθρωθεί σαν μια καθαρά οικονομική διαπραγμάτευση: αυτό γεννά μια συνδικαλιστική γραφειοκρατία και αριστοκρατία, η οποία κινητοποιείται διαρκώς για την ικανοποίηση ενός τέτοιου σκοπού και η οποία, με τη σειρά της, καταλήγει να συγκροτείται σε κοινωνικό υποκείμενο, το ταξικό συμφέρον του οποίου είναι αυτό της θεσμοθέτησης και νομιμοποίησης της προσοδοφόρου και πλεονεκτικής θέσης του και όχι εκείνο της απονομιμοποίησης του καπιταλιστικού συστήματος. Ωστόσο το αναρχικό κίνημα δεν συνιστά μια επαναστατική πρωτοπορία της οικονομικής δράσης των κατώτερων τάξεων, αλλά μια αμείωτη επαναστατική παρουσία της καθολικής χειραφέτησης μέσα σε μια τέτοια δράση. Έτσι, η ιδιαίτερη επιδίωξη των αναρχικών σκοπών δεν βιάζει το ιστορικό επίπεδο στο οποίο βρίσκονται οι λαϊκές τάξεις.

Φυσικά, ακριβώς αυτή η διάκριση ανάμεσα σε πολιτικούς και οικονομικούς αγώνες, επιτρέπει στους αναρχικούς να διατηρούν ακέραια την πολιτική και ιδεατή ταυτότητά τους. Μόνο έτσι είναι δυνατόν να ελπίζουν ότι στο μέλλον θα μπορέσουν να προωθήσουν την επαναστατική διαδικασία, πάντοτε με τη μέθοδο του παραδείγματος και του ελεύθερου πειραματισμού.

Η ίδια συζήτηση σχετικά με τη διάκριση ανάμεσα σε αναρχισμό και αναρχία, ανάμεσα σε εμπειρικά μέσα και ιδανικές τελικότητες, ανάμεσα σε κρίσεις που βασίζονται στα γεγονότα και κρίσεις που βασίζονται στις αξίες, γίνεται και αναφορικά με τη σύνθεση των δυνάμεων στο εσωτερικό του ιδιαίτερου αναρχικού κινήματος. Ο Μαλατέστα

είναι θετικός απέναντι στην κομμουνιστική οικονομική οργάνωση της κοινωνίας, όπως αυτή συμπεκνώνεται στη γνωστή ρήση «από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του». Αλλά αυτό δεν τον εμπόδισε ποτέ να υποστηρίζει τη σχετικότητα και τη συμπτωματικότητα αυτής της ίδιας έννοιας αφού, όπως όλες οι θεωρίες και οι υποθέσεις, μπορεί να έχει αξία μονάχα όταν περάσει από το κόσκινο της συγκεκριμένης εμπειρίας. Ο πλουραλισμός, η ριζική πεποίθηση για τη σχετικότητα κάθε τάσης, η γνώση της εντελώς ελευθεριακής και εξισωτικής σχέσης ανάμεσα στις προτάσεις και την πρακτική τους επιβεβαίωση, καθιστούν την μαλατεστική οικονομική αντίληψη ισορροπημένη, σύνθετη και πολύμορφη, αυθεντικά αναρχική.

Από όλες αυτές τις σκέψεις αναδεικνύεται κατά τρόπο σαφή η μαλατεστική υπεροχή του πολιτικού έναντι του οικονομικού. Σύμφωνα με τον Μαλατέστα, το πολιτικό κριτήριο πρέπει πάντοτε να παραμένει το αποφασιστικό στην οικονομική κατασκευή. Για μια ακόμη φορά, θέλοντας να ακολουθήσει τη διάκριση που υπάρχει ανάμεσα σε κρίσεις που βασίζονται στα γεγονότα και κρίσεις που βασίζονται στις αξίες, θα μπορούσαμε να πούμε ότι γι' αυτόν το οικονομικό πρόβλημα ανάγεται εξ ολοκλήρου σε μια κρίση που βασίζεται στα γεγονότα, εφόσον εκφράζει μονάχα μια τεχνική στιγμή. Σίγουρα, η οικονομία έχει τη δική της λογική, η οποία όμως με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να υπαγορεύει τις αρχές που θα εμπνέουν τις εμπειρικές της μορφές, αρχές που πρέπει να παραμείνουν εξ ολοκλήρου ηθικές και ιδεολογικές. Πριν αποτελέσει ένα πρόβλημα παραγωγής, ο κομμουνισμός είναι ένα πρόβλημα διανομής, με την έννοια ότι η πραγματοποίηση των συστατικών του προϋποθέσεων –η ελευθερία και η ισότητα– μπορεί να συμβεί σε οποιοδήποτε επίπεδο των παραγωγικών δυνάμεων. Με άλλα λόγια, *ο κοινωνικός πλούτος δεν είναι η απαραίτητη συνθήκη προκειμένου να είμαστε ελεύθεροι και ίσοι.*

Είναι αυτή η ερμηνεία που πρέπει να έρθει στο προσκήνιο προκειμένου να γίνει κατανοητή η μαλατεστική υποτίμηση της οικονομίας, θεωρούμενη σαν επιφανόμενο της πολιτικής θέλησης. Ερμηνεία που θα εξηγήει και την υπαρκτή διαφορά θέσεων ανάμεσα στον Μαλατέστα και τον Κροπότκιν σχετικά με το ζήτημα του κομμουνισμού. Προφανώς και ο Κροπότκιν ήταν υπέρ του ελεύθερου (ή, για να το πούμε καλύτερα, του ελευθεριακού) κομμουνισμού, όμως, αντίθετα από τον Μαλατέστα, θεωρούσε ότι η δυνατότητα πραγματοποίησής του θα είναι πολύ πιο γρήγορη και πολύ πιο αναγκαία. Πίστευε προπάντων ότι υπάρχει πραγματική δυνατότητα να ανοίξει άμεσα ο δρό-

μος για ένα καθαρό κομμουνιστικό σύστημα («από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του»), αφού ήταν πεισμένος ότι το τέλος του καπιταλισμού θα οδηγήσει στον τερματισμό της σπάνης και στο βασίλειο της αφθονίας. Μια πίστη, η συγκεκριμένη, την οποία απέρριπτε παντελώς ο ιταλός αναρχικός, που έκρινε λιγότερο αισιόδοξα και με μεγαλύτερο ρεαλισμό το εφικτό της λεγόμενης «παχιάς αγελάδας», συνεπώς της άμεσης πρακτικής εφαρμογής της πρωταρχικής αρχής του κομμουνισμού, δηλαδή της βασιλείας της αφθονίας και το τέλος της οικονομίας

Η υπεροχή του πολιτικού έναντι του οικονομικού –αποτυπωμένη στην ιδέα ότι ο καθολικός πυρήνας του αναρχισμού συντίθεται από μια «ελεύθερη σύμβαση» στην οποία έχουν συμφωνήσει όλοι οι αναρχικοί– είναι συνεπώς το κλειδί για να κατανοήσουμε με ποια έννοια ο Μαλατέστα θεωρεί δυνατή μια συμφιλίωση της κομμουνιστικής τάσης με τις άλλες τάσεις του αναρχισμού. Ο αναρχικός πλουραλισμός μπορεί να μεγαλώσει και να διευρυνθεί μέσα από τις διάφορες εμπειρίες, εφόσον αυτές δεν αρνούνται, εξ ορισμού, τις άλλες. Αναφορικά με τους σκοπούς που επιδιώκουν και εκφράζουν (οι αξίες της αναρχίας), αυτές είναι σε κάποιο βαθμό κρίσεις που βασίζονται στα γεγονότα και αλλάζουν σύμφωνα με τις διαψεύσεις και τις επιβεβαιώσεις τους, κάτι που μπορεί να συμβεί μονάχα υπό το φως της αντιπαράθεσης με τις κρίσεις που βασίζονται στις αξίες. Ένα σχήμα, ωστόσο, το οποίο, καθώς αποδίδει πάντοτε την πρωτοκαθεδρία στην πράξη έναντι της θεωρίας, καταλήγει στην υποτίμηση της ενδογενούς ακαμψίας των διαφόρων θεωριών, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να εκχυδαΐζει ουσιαστικά το πρόβλημα, όταν, για παράδειγμα, δέχεται ότι δεν υπάρχουν θεωρητικές διαφορές ανάμεσα σε κομμουνισμό και ατομικισμό, ή ανάμεσα στην οργανωτική και αντιοργανωτική αντίληψη.

Η υποτίμηση των διαφορών ανάμεσα στις διάφορες θεωρίες και τάσεις είναι η πιο προφανής απόδειξη του γεγονότος ότι η μαλατεστική σκέψη είναι στραμμένη στο να ξεκαθαρίσει ιστορικά τον αναρχισμό ως καθαρό αναρχισμό, δηλαδή ως έναν αναρχισμό που ανάγεται στην ηθική. Σε σχέση με αυτό είναι αναγκαίο να εξετάσουμε ένα κρίσιμο παράδειγμα: την αντιπαράθεση ανάμεσα σε αναρχία και δημοκρατία, που παραπέμπει σε μια ακόμη βαθύτερη αντιπαράθεση, εκείνη ανάμεσα σε ηθική και πολιτική. Μια τέτοια σύγκριση, πράγματι, έχει μεγάλη σημασία, αφού συνεπάγεται τη σκέψη σχετικά με το «μικρότερο κακό». Πρέπει να διερωτηθούμε, με άλλα λόγια, αν για τον Μαλατέστα η δημοκρατία εξομοιώνεται με οποιοδήποτε πολιτικό καθεστώς ή θεωρείται, αντιθέτως, σαν η λιγότερο κακή επιλογή. Για να απαντή-

σουμε σε αυτή την ερώτηση είναι αναγκαίο να προχωρήσουμε πρώτα σε μια πιο γενική σκέψη, που αφορά τη στάση που κράτησε ο ιταλός αναρχικός απέναντι στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και στην άφιξη του φασισμού. Είναι δύο συμβάντα, πράγματι, που έχουν να κάνουν με το πρόβλημα του «μικρότερου κακού». Το μαλατεστικό κίνητρο πίσω από την ολοκληρωτική καταδίκη του πολέμου, όπως επίσης και της ξεκάθαρης άρνησης παροχής οποιασδήποτε υποστήριξης στις φιλελεύθερες δημοκρατίες έναντι των κεντρικών αυτοκρατοριών –οι μεν και οι δε, κατά την κρίση του, είναι ισοδύναμοι κρατικοί σχηματισμοί– έχουν να κάνουν ακριβώς με αυτή την κρίσιμη έννοια.

Τα επιχειρήματα που παραθέτει προς υποστήριξη αυτής της θέσης είναι, υπό αυτή την οπτική, αρκούντως εμβληματικά, καθώς φέρνουν στο φως, ακριβώς, τη σχέση ανάμεσα σε ηθική και πολιτική. Είναι σαν να λέμε πως μολονότι η πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα παρουσιάζουν διαφορές, αυτές *οι παραλλαγές τους δεν μπορούν να αποτελούν αντικείμενο ενός ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την αναρχική δράση*. Οι αναρχικοί αναγνωρίζουν και εκτιμούν τις υπαρκτές διαφορές, φτάνουν μάλιστα στο σημείο να εύχονται να συμβαίνουν ορισμένα πράγματα αντί για κάποια άλλα, αλλά δεν πρέπει για κανέναν λόγο να θέτουν σε κίνδυνο την ταυτότητα και την ιδεολογική κληρονομιά τους. Εν κατακλείδι, αυτοί είτε δεν κάνουν τίποτα απέναντι σε κάποια δεδομένα γεγονότα είτε αν κάνουν κάτι, αυτό θα γίνει βάσει της συμφωνίας πως δεν θα τεθούν σε κίνδυνο οι ιδέες τους και ότι αυτές αντιπροσωπεύουν. Δηλαδή, οι αντικειμενικές ιστορικοπολιτικές συνθήκες πρέπει πάντοτε να είναι από κάτω από τις ηθικο-ιδεολογικές υποκειμενικές προθέσεις.

Εφόσον η ιστορία καθαυτή δεν οδηγεί πουθενά, καθίσταται προφανής η αναγκαιότητα να διαφυλαχτεί η αναρχική θέληση, η οποία δεν εξαρτάται από οποιαδήποτε περίπτωση, κάτι που ισχύει πολύ περισσότερο όταν μπορεί να τεθεί σε κίνδυνο ο τελικός σκοπός της δράσης. Ως εκ τούτου, αν αληθεύει ότι τίποτα δεν είναι απολύτως ισοδύναμο στη φύση και την ιστορία, και ότι κάθε συμβάν μπορεί να επιδράσει θετικά ή αρνητικά σε σχέση με τους σκοπούς που κάποιοι προτείνει (και συνεπώς σε κάθε περίπτωση έχουμε να κάνουμε με μια επιλογή ή με μια ευχή), δεν πρέπει κανείς να εγκαταλείψει τον άμεσο δρόμο του και να αποδεχτεί εκείνο που κρίνει πως μπορεί να του είναι έμμεσα χρήσιμο. Ο πόλεμος είναι καθαυτός ένα κακό, αφού η ρίζα του βρίσκεται στην ύπαρξη του κράτους και στην επακόλουθη διαίρεση της ανθρωπότητας σε κράτη-έθνη. Οι επαναστάτες δεν μπορούν να πιστεύουν ότι από μια πολεμική κατάσταση θα γεννηθεί, αναπόφευκτα,

ένα ανατρεπτικό κίνημα, αφού αυτό θα σήμαινε, για μια ακόμη φορά, να εμπιστευτούν σε μια περίπτωση –στο συγκεκριμένο παράδειγμα αρνητική– τη θεμελιώδη έκβαση του αναρχισμού

Συνεπώς για τον Μαλατέστα δεν πρέπει να υιοθετήσουμε μια πολιτική πρακτική που θα είναι διαχωρισμένη από την ηθική, οπότε, από την οπτική γωνία της αναρχικής δράσης, το πρόβλημα του «μικρότερου κακού» είναι ένα ψευδοπρόβλημα Έχοντας συνείδηση της ενδογενούς ακαμψίας κάθε πολιτικής πραγματικότητας, ο Μαλατέστα διακρίνει τη προφανή διαφορά των γαλλικών και αγγλικών κυβερνήσεων από τις γερμανικές και αυστριακές, υποστηρίζει όμως ότι η πραγματική διαφορά –για όποιον θέλει να πράξει αναρχικά– δεν βρίσκεται στη μορφή αυτών των κυβερνήσεων, αλλά στην κατάσταση της κοινής γνώμης, στην αντίσταση που οι κυβερνώνμενοι μπορούν να αντιτάξουν στην οχληρότητα και την αυθαιρεσία της εξουσίας. Δηλαδή, από την αναρχική οπτική γωνία, η έσχατη ουσία μιας τέτοιας διαφορετικότητας είναι υποκειμενική και εσωτερική (η ψυχική κατάσταση, η αντίσταση των κυβερνωμένων) παρά αντικειμενική και εξωτερική (οι μορφές της κυβέρνησης). Οι αναρχικοί δεν πρέπει να δρουν για να καλυτερέψουν τις συνθήκες, όποιες κι αν είναι αυτές, αλλά για να προχωρήσουν στον άμεσο δρόμο της ικανοποίησης των δικών τους διεκδικήσεων. Η αναρχική σκοπιμότητα δεν αποδέχεται το πολιτικό σκεπτικό του «μικρότερου κακού», όντας πεισμένη, ανάμεσα στα άλλα, ότι κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί μόνο εφόσον επιζητούμε το μέγιστο καλό. Συμπερασματικά, η αναρχική δράση είναι ρητά επαναστατική εφόσον είναι αθεράπευτα ηθική. Οπότε η λογική του «μικρότερου κακού» αφορά τη δημοκρατία στον βαθμό που αυτή όντως διαφέρει από άλλες πολιτικές μορφές, δεν αφορά όμως την επαναστατική δράση, αφού αυτή δεν μπορεί να εξαρτάται από οποιαδήποτε ιστορική περίπτωση. Από εδώ προκύπτει ότι η ηθική απολυτότητα είναι πάντοτε υπεράνω της πολιτικής σχετικότητας. Βάσει της θεωρίας του Βέμπερ μπορούμε να πούμε ότι ο Μαλατέστα δεν διακατέχεται από την ηθική της ευθύνης αλλά από την ηθική της πεποίθησης, κάτι που εκφράζεται μέσα από τη συστηματική άρνηση κάθε μορφής ιστορισμού και κάθε μορφής δικαιολόγησης του υπάρχοντος.

Το παράδειγμα του «μικρότερου κακού» ή, αν θέλετε, το κριτήριο του «πολιτικού» –εννοούμενο εδώ, προφανώς, σαν εκείνο το σκεπτικό που μπορεί να παραμερίσει τις αρχές– δεν γίνεται αποδεκτό από τον Μαλατέστα. Και αυτή η μη αποδοχή αποκαλύπτει καθ' ολοκληρίαν τη δυσκολία της επιχειρηματολογίας του. Από τη μια πλευρά ισχυρίζεται ότι τίποτα δεν είναι ισοδύναμο στην ιστορία και τη φύση, από

την άλλη δηλώνει ότι η απέχθειά του για τον επεμβατισμό οφείλεται στη γνώση της ισοδυναμίας των ανταγωνιζόμενων κρατών (πέρα, φυσικά, από την ίδια την άρνηση του πολέμου), για να αναγνωρίσει κατόπιν πως υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών. Συνεπώς ο Μαλατέστα πρώτα διακηρύσσει ότι δεν μπορεί να επιλέξει ανάμεσα σε δύο ισοδύναμα κακά –παραμερίζοντας την προηγούμενη διαπίστωση ότι τίποτα δεν είναι ισοδύναμο στην ιστορική πραγματικότητα– και μετά, αντιθέτως, αναγνωρίζει ότι υπάρχει κάποια διαφορά ανάμεσα σε ένα απολυταρχικό καθεστώς και σε ένα φιλελεύθερο. Μια διαφορά, όμως, που δεν αλλάζει σε τίποτα την αναρχική δράση.

Αυτή η θέση επαναλαμβάνεται στην προσέγγιση εκ μέρους του του φαινομένου του φασισμού. Όπως μεγάλο μέρος –για να μην πούμε το σύνολο– της αριστεράς της εποχής του, μας δίνει μια κλασικά «σοσιαλιστική» ερμηνεία του φασιστικού φαινομένου, χωρίς να συλλαμβάνει την ιδιαίτερη φύση του αντιδραστικού μαζικού καθεστώτος του κινήματος που ίδρυσε ο Μουσολίνι. Εν κατακλείδι δεν διακρίβώνεται εκείνη η πρωτόφαντη και ολοκληρωτική αντίληψη για τη ζωή και την πολιτική, που δεν έχει καμία σχέση με τα προγενέστερα φιλελεύθερα καθεστώτα.

Αυτή η υποτίμηση από τον Μαλατέστα οφείλεται σε μια τυπική ιδεολογική προκατάληψη μιας μορφής, ας την πούμε, «απόλυτης». Αντί να κρίνει τον φασισμό αντιπαραθέτοντάς τον απευθείας με τη δημοκρατία –διακρίβωνοντας έτσι τις μεταξύ τους διαφορές– συγκρίνει τους δύο σχηματισμούς με τον αναρχισμό. Συγκρίνει δηλαδή δύο ιδέες που έχουν να κάνουν με τον αυταρχισμό (ακριβώς τον φασισμό και τη δημοκρατία) με μια ιδέα *απόλυτη* της ελευθερίας (τον αναρχισμό). Κι έτσι η ελευθερία του τύπου, της συνένωσης και κάθε άλλη ελευθερία την οποία εγγυάται το φιλελεύθερο καθεστώς καταλήγουν, βάσει αυτού του συλλογισμού (καθώς θεωρούνται απλώς μικροδιαφορές), στην ακύρωση της τεράστιας ιστορικής και πολιτικής διαφοράς που υπάρχει μεταξύ του φασισμού και της δημοκρατίας. Είναι προφανές, πράγματι, ότι οποιαδήποτε διαφορά υπάρχει ανάμεσα σε δύο ενότητες που θεωρούνται σχετικές, φαίνεται ελάχιστα σημαντική έναντι μιας ολότητας που εκλαμβάνεται σαν απόλυτη. Με ανάλογο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι η χωρική έκταση ανάμεσα στην αμερικανική και ευρωπαϊκή ήπειρο είναι στην πραγματικότητα ασήμαντη αν συγκριθεί με την απόσταση που χωρίζει τη γη από τον ήλιο! Αυτό που σκιάζει την κρίση του Μαλατέστα είναι συνεπώς η *ασύμμετρη* σχέση μεταξύ

ηθικής και πολιτικής, που αυτός επιμένει να θέτει στο ίδιο επίπεδο όταν στην αντιπαράθεση εμπλέκεται ο αναρχισμός.

Για μια ακόμη φορά, όπως βλέπουμε, η ανάλυση και οι κρίσεις του εννοούν μια «υποκειμενική» οπτική γωνία: αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο είναι η ψυχολογική αίσθηση πως «είμαστε ελεύθεροι», παρά οι πραγματικές μορφές της δημοκρατικής ελευθερίας. Και κάτι τέτοιο συμβαίνει γιατί ο Μαλατέστα δεν θέλει να παραπέμψει στις ελληνικές καλένδες την προσπάθεια να υπάρξει μια κοινωνία ελεύθερη από την κυριαρχία. Με αυτόν τον τρόπο συνθέτει τη νοητική μορφή της ουτοπικής επιχειρηματολογίας η οποία, προτάσσοντας πάντοτε το *θέλει να είναι* έναντι του *είναι*, διαφεύγει μιας άμεσης αντιπαράθεσης με το παρόν, εφόσον το κρίνει όχι σε σχέση με τις δυνατότητες που πραγματικά έχει, αλλά αναφορικά με ένα υποθετικό μέλλον, δηλαδή με κριτήριο μια κατάσταση πραγμάτων εντελώς διαφορετική. Με άλλα λόγια, δεν δίνει προτεραιότητα στον μετασχηματισμό των δυνατοτήτων που υπάρχουν στη δεδομένη πραγματικότητα, αλλά στις δυνατότητες ενός θεωρητικού μοντέλου έτσι όπως τις ορίζει μια αξιολογική προϋπόθεση.

Εν κατακλείδι, για τον Μαλατέστα η ριζική διάκριση ανάμεσα στον αναρχισμό και τη δημοκρατία συνίσταται στην κατευθυντήρια αρχή που αντιστοίχως υπάρχει στα δύο κοινωνικά μοντέλα. Η ουσιαστική διαφορά τους μπορεί να συνοψιστεί στο εξής: αυταρχία ή ελευθερία, εξαναγκασμός ή συναίνεση, υποχρεωτικότητα ή εθελοντικότητα. Είναι πάνω στο ζήτημα της υπέρτατης ρυθμιστικής αρχής των ανθρωπίνων σχέσεων που πρέπει να σκεφτούμε. Ο Μαλατέστα διατηρεί συνεπώς αυτή τη θεμελιώδη αντινομία, αφού επιμένει να αντιπαραθέτει στην πολιτική αρχή της αυταρχίας την ηθική της ελευθερίας.

Η θεμελιώδης κριτική του Μαλατέστα στη δημοκρατία συνίσταται στο γεγονός ότι αυτή είναι πάντοτε μια μορφή αυταρχικής επίλυσης των προβλημάτων της κοινωνικής συμβίωσης. Το κριτήριο της υπεροχής της πλειοψηφίας έναντι της μειοψηφίας δεν μπορεί να αποτελεί έναν σταθερό κανόνα συμπεριφοράς, αν και σε κάποιες περιπτώσεις αναγνωρίζει πως δεν μπορούμε να κάνουμε διαφορετικά. Ωστόσο και τότε η μειοψηφία πρέπει να πειστεί μέσω της ελεύθερης συναίνεσης, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η βάση τελικά κάθε αντίρρησης έχει να κάνει με την απουσία μιας κοινωνικής και πολιτικής αλήθειας κοινής σε όλες τις δυνάμεις που βρίσκονται στο πεδίο. Χρειάζεται να υπάρχει ο μέγιστος αριθμός των κοινωνικών εναλλακτικών, επειδή ακριβώς είναι αδύνατον να υπάρξει ένα αντικειμενικό κριτήριο της αλήθειας. Για να το πούμε αλλιώς, η μαλατεστική κριτική στη

δημοκρατία αγγίζει αναπόφευκτα την αναρχική σχέση μεταξύ αλήθειας και ελευθερίας.

Σε σχέση με αυτό χρειάζεται να δούμε λιγάκι την πολεμική ανάμεσα στον Μαλατέστα και στον Νέστορ Μάχνο γύρω από την έννοια της *γενικής βούλησης*. Ο Μάχνο, μαζί με άλλους συντρόφους του ρώσους (και πιο συγκεκριμένα τον Πιότρ Αρσίνωφ), επεξεργάστηκε μια «*Plateforme d'organisation de l'union générale des anarchists*», που αποτέλεσε ένα πραγματικό μανιφέστο μιας εν δυνάμει ολοκληρωτικής δημοκρατίας. Πράγματι, σε αυτή την πλατφόρμα θεωρητικοποιήθηκε η «συλλογική ευθύνη» από πλευράς των μελών της οργάνωσης («ολόκληρη η ένωση είναι υπεύθυνη για την επαναστατική και πολιτική δραστηριότητα κάθε μέλους, και κάθε μέλος θα είναι υπεύθυνο για την επαναστατική και πολιτική δραστηριότητα της ένωσης»). Δικαίως ο Μαλατέστα παρατηρεί ότι μια τέτοια αρχή οδηγεί στην πραγμάτωση της πρόθεσης της πλειοψηφικής δημοκρατίας να υπάρξει μια ολοκληρωτική δημοκρατία, από τη στιγμή που εισάγει την ιδέα, παντελώς ανταναρρχική, της «γενικής βούλησης», σαν εκδήλωση μιας αντικειμενικής αλήθειας. Πρόκειται, εν κατακλείδι, για μια πραγματική εκκλησία, την οποία θεωρητικοποιούν ο Αρσίνωφ και ο Μάχνο.

Αυτή η κριτική των μαχνοβίτικων θέσεων παραπέμπει και σε ένα άλλο θεμελιώδες ζήτημα, αυτό που έχει να κάνει με το πρόβλημα της αλήθειας και τη σχέση ανάμεσα σε αυτήν και τον αναρχισμό. Αυτό το πρόβλημα μπορεί να τεθεί μέσω του ακόλουθου ερωτήματος: υπάρχει στην πραγματικότητα μια αναρχική αλήθεια; Η απάντηση είναι, προφανώς, όχι. Για τον Μαλατέστα η *αναρχική αλήθεια* δεν είναι τίποτ' άλλο από το αναρχικό κριτήριο ορισμού της ελευθερίας, ενώ, με τη σειρά της, η ελευθερία δεν παραπέμπει στην αλήθεια *loui coust*. Συμπερασματικά, η *αναρχική αλήθεια* συνίσταται στην πλήρη γνώση του γεγονότος ότι η *οικουμενική ελευθερία απαγορεύει μια μοναδική αλήθεια*. Γι' αυτόν το ζήτημα δεν είναι αν έχουμε δίκιο ή άδικο: το ζήτημα είναι η ελευθερία, η ελευθερία των πάντων, η ελευθερία για τον καθένα εφόσον δεν παραβιάζει την ίση ελευθερία των άλλων. Κανείς δεν μπορεί να κρίνει με σίγουρο τρόπο ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο, ποιος είναι πιο κοντά στην αλήθεια και ποιος είναι ο δρόμος που οδηγεί καλύτερα στο μεγαλύτερο καλό για τον καθένα και για όλους. Η ελευθερία είναι το μοναδικό μέσο για να φτάσουμε, μέσω του πειρατισμού, στο αληθινό και το καλύτερο, και δεν υπάρχει ελευθερία αν δεν υπάρχει ελευθερία του σφάλλιν.

Ελευθερία του σφάλλιν, δηλαδή η ελευθερία ως εκκοσμιευμένη έννοια της αλήθειας και συνεπώς ως δυνατότητα, σε όλους, να την

αναζητήσουν μέσα από τις ιδέες τους, αρκεί να μην περιορίζουν την πραγματοποίηση των ιδεών των άλλων

Για τον Μαλατέστα η *ονταλογική σχέση* ανάμεσα σε ελευθερία και αλήθεια στηρίζει συνεπώς την πολιτική σχέση ανάμεσα σε ελευθερία και αναρχία. Η ελευθερία, σε πρώτο επίπεδο, δεν έχει όνομα αφού κανείς δεν κατέχει την αλήθεια: όλοι, ως εκ τούτου, έχουν το δικαίωμα να είναι ελεύθεροι, να μην υπόκεινται στις αποφάσεις των άλλων. Αλλά η οικουμενικότητα της ελευθερίας δεν μπορεί να υπάρξει αν δεν προσφέρεται σε κάθε άτομο η πραγματική δυνατότητα να έχει πρόσβαση στους υλικούς πόρους της ζωής. Ιδού γιατί η πραγματική ελευθερία συνεπάγεται μια κοινωνία ελεύθερων και αλληλέγγυων ανθρώπων, κάτι που μπορεί να συμβεί μονάχα εκεί όπου έχει καταστραφεί το σύστημα της μονοπωλιακής ιδιοποίησης –δεν έχει σημασία αν είναι ιδιωτική ή δημόσια– των μέσων παραγωγής. Για τον Μαλατέστα η αναρχία και ο σοσιαλισμός είναι αζεχώριστα συνδεδεμένοι, με την έννοια ότι η μία είναι στην υπηρεσία του άλλου: ο σοσιαλισμός είναι ο πλέον τελεσφόρος τρόπος για την πραγματοποίηση της αναρχίας, η οποία, όμως, θέτει ως θεμελιώδη βάση της μεθόδου της την ελευθερία. Η αναρχία είναι μια κοινωνία θεμελιωμένη στην ελεύθερη συμφωνία των ελευθέρων θελήσεων των ατόμων, στην οποία το κάθε άτομο μπορεί να φτάσει στη μέγιστη δυνατή υλική, ηθική και πνευματική του ανάπτυξη, με την κοινωνική αλληλεγγύη να αποτελεί την εγγύηση της ελευθερίας και της ευημερίας του. Συμπερασματικά, η κεντρική ιδέα του αναρχισμού, θεωρούμενου ως μέσου επίτευξης της αναρχίας, είναι η εξής: η ελεύθερη συμφωνία στη θέση της βίας, η εθελοντικότητα αντί του εξαναγκασμού. Η θεμελιώδης ιδέα του αναρχισμού είναι η κατάργηση της βίας στις κοινωνικές σχέσεις.

Από το σύνολο όλων αυτών των ισχυρισμών βλέπουμε ξεκάθαρα ότι η πολιτική σχέση ανάμεσα σε ελευθερία και αναρχία, που προτίθεται να ξεπεράσει το κεντρικό πρόβλημα της υπέρτατης κυριαρχίας έτσι όπως το θέτει η δημοκρατία, συνίσταται στη σκιαγράφηση μιας κοινωνίας θεμελιωμένης στην ελεύθερη συναίνεση όλων των μελών της, σε σημείο που μπορούμε να πούμε ότι η αναρχία θα υπάρξει για όλους όταν όλοι θα είναι αναρχικοί. Αυτό, αναπόφευκτα, συνεπάγεται τη γενίκευση μιας εθελούσιας ηθικής, η οποία, από την ίδια της τη φύση, με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να είναι προϊόν ενός προκαθορισμένου «συστήματος». Με άλλα λόγια ο Μαλατέστα, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο αναρχικό, αναδεικνύει τη σαφώς εθελοντική φύση της ελευθερίας ως τον βαθύτερο πυρήνα της αναρχίας, δεδομένου ότι η σχέση ανάμεσα σε αυτή και σε εκείνη συνίσταται στη μη

εξαναγκαστική σχέση ανάμεσα σε πράξη και δύναμη. Η αναρχία προ-εικονίζει μια μεταπολιτική κοινωνία, αφού το ξεπέραςμα του κριτηρίου του εξαναγκασμού δεν είναι το αποτέλεσμα μιας οποιασδήποτε «επιστημονικής» ή «ιστορικής» ανακάλυψης της ανθρώπινης φύσης, αλλά πιο απλά –αλλά και πιο άφατα– το αποτέλεσμα της ελεύθερης θέλησης των ανθρώπων. Αυτοί, αν το θέλουν, θα είναι ελεύθεροι, διαφορετικά δεν θα είναι.

Η αναρχική κοινωνία έτσι όπως την περιγράφει ο Μαλατέστα, είναι μια ρητώς θελουσά κατασκευή, που συγκροτείται ξεπερνώντας το γενικό κριτήριο της δικαιοσύνης, η οποία δεν αρκεί για την εξασφάλιση της πολιτικής ζωής αν δεν μετριάζεται, μέχρι και να ακυρώνεται, από το πνεύμα της αδελφότητας. Αυτό το πνεύμα επιβάλλει την αναγκαιότητα μιας ανώτερης ηθικής, τόσο πιο αναγκαίας όσο τα συμφέροντα, τα πάθη, τα γούστα των ανθρώπων δεν θεωρούνται εκ φύσεως αρμονικά.

Αλλά η ελευθερία η ακυρωμένη από την αγάπη, συνεπάγεται το γεγονός ότι στην αναρχική κοινωνία είναι η ηθική αυτή που θέτει τα όρια της ελευθερίας του υποκειμένου. Η αναρχική πραγμάτωση της ελευθερίας είναι συνεπώς η ιστορική δυνατότητα μιας προσδιορισμένης ελευθερίας, δηλαδή της αναρχικής ελευθερίας. Ένας περιορισμός, ο συγκεκριμένος, που απεικονίζεται στη συμπεριφορά του αναρχικού κοινωνικού ανθρώπου. Αυτή η συμπεριφορά γνωρίζει καθ' ολοκληρίαν ότι πραγμάτωση της ελευθερίας περνάει μέσα από εκείνη τη διαδικασία που μετασηματίζει την επιλογή της ελευθερίας σε μια *υπαρκτή* ελευθερία. Μολονότι γνωρίζει ότι η ελευθερία είναι η ψυχή της αναρχίας, η έσχατη ουσία της –σε τέτοιο βαθμό μάλιστα ώστε η ίδια η αναρχία να μην εξαντλεί την ελευθερία– ο αναρχικός που περιγράφει ο Μαλατέστα θέτει τον ίδιο του τον εαυτό στο κέντρο μιας μεγαλύτερης κοινωνικοπολιτικής πολυπλοκότητας.

Το ποιος θα είναι οι συγκεκριμένες μορφές με τις οποίες θα μπορέσει να πραγματοποιηθεί αυτός ο θρίαμβος της ελευθερίας και της αγάπης κανείς δεν μπορεί να το πει με ακρίβεια, αφού δεν υπάρχουν μαγικές φόρμουλες ικανές να επιλύσουν κάθε είδους δυσκολία, ούτε υπάρχουν οικουμενικές και αλάθητες θεωρίες, που μπορούν να εφαρμοστούν σε όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις περιπτώσεις. Πάνω απ' όλα, όντας κανείς αναρχικός, δεν μπορεί να σκεφτεί να επιβάλλει στους άλλους τη μορφή που του φαίνεται καλύτερη. Για μια ακόμη φορά, ο μοναδικός τρόπος για να φτάσουμε στην ανακάλυψη του καλύτερου είναι η ελευθερία. Εν κατακλείδι, στην αναρχική κοινωνία θα υπάρχει μια ελευθερία ιστορικά προσδιορισμένη, η οποία όμως, από

την ίδια της τη φύση, δεν μπορεί να περιγραφεί με ακρίβεια ως προς τους συγκεκριμένους όρους της, παρά μόνο με μια αρνητική έννοια: την κατάργηση κάθε υλικού εμποδίου για την οικουμενική πραγμάτωση της ελευθερίας μέσω της ισότητας.

Η ελευθερία έτσι όπως γίνεται κατανοητή από τους αναρχικούς και διαμορφώνεται σε ένα *αναρχικό πρόγραμμα*, δεν είναι συνεπώς μια γενική και απεριόριστη ελευθερία. Προβλέπει την αρχή της ισότητας και της αλληλεγγύης, οι οποίες με τη σειρά τους προβλέπουν την ύπαρξη μιας «ανώτερης ηθικής». Ο θρίαμβος της ελευθερίας και της αγάπης (για όλες τις ανθρώπινες υπάρξεις και ανάμεσα σε όλες τις ανθρώπινες υπάρξεις) είναι ο θρίαμβος μιας *προσδιορισμένης ελευθερίας* και μιας *προσδιορισμένης αγάπης* τις οποίες, ο Μαλατέστα τις εννοεί σαφώς ως τη μέγιστη πραγμάτωση αυτών των αξιών μέσα στο θεσμικό πλαίσιο μιας κοινωνίας οργανωμένης χωρίς αυταρχία. Δηλαδή: αν θέλουμε να διατηρήσουμε σταθερή –ως προς την κοινωνική της σημασία– την υπέρτατη στιγμή της κατάργησης της αρχής της αυταρχίας, είναι αναγκαίο η αντίθετη στιγμή της, αυτή της ελευθερίας, να διαμορφωθεί σύμφωνα τις τροπικότητες που επισημάναμε προηγουμένως. Κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο είτε από μια ορθολογική οπτική γωνία είτε από μια ηθική οπτική γωνία. Σε αυτή την περίπτωση, η αντίληψη μιας προσδιορισμένης ελευθερίας τείνει να ταυτίζει την ηθική με την επιστήμη, όχι όμως με την έννοια της επιθυμητής τους συζυγίας, αλλά με την έννοια της διαπίστωσης της αναπόφευκτης προσέγγισής τους, που οφείλεται στην οργανική συσσωμάτωση της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης. Εφόσον αυτή η οργανικότητα αντιπροσωπεύει την αναρχία στον μέγιστο βαθμό της, στην πιο πλήρη ολοκλήρωσή της, μπορεί να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι και η αναρχική κοινωνία είναι μια οργανική κοινωνία, μια κοινωνία «μη ανοιχτή». Συμπέρασμα, ωστόσο, λάθος, αφού ο Μαλατέστα διατηρεί ταυτοχρόνως σταθερή τη μεθοδολογική σχέση ανάμεσα σε αναρχία και αναρχισμό, κάτι το οποίο, όπως έχουμε δει από τις αρχές αυτών των σελίδων, περιγράφεται από την απόσταση, που είναι σχεδόν αδύνατον να καλυφθεί, ανάμεσα «στο ιδανικό το οποίο μπορεί και να μην πραγματοποιηθεί ποτέ (έτσι όπως δεν θα φτάσουμε ποτέ στη γραμμή του ορίζοντα) [...] και τη μέθοδο της ζωής και του αγώνα των αναρχικών».

Ανάμεσα στον σκοπό (την αναρχία) και τη μέθοδο (τον αναρχισμό) παρεμβάλλεται η *ίδια η μέθοδος*. Η μεθοδολογική σχέση γίνεται πράγματι μια *οντολογική σχέση*, δεδομένου ότι αντικαθίσταται από εκείνη την έννοια της ελευθερίας χωρίς όνομα, που με τη σειρά της

παραπέμπει σε μια εκκοσμικευμένη καθολικότητα: «ελευθερία για όλους, ελευθερία για τον καθένα εφόσον δεν παραβιάζει την ελευθερία των άλλων [...] το μοναδικό μέσο για να φτάσουμε [...] στο αληθινό και το καλύτερο: και δεν υπάρχει ελευθερία αν δεν υπάρχει ελευθερία του σφάλλιν». Για να φτάσουμε στην αναρχία χρειάζεται να περάσουμε από την ελευθερία η οποία, βεβαίως, έρχεται μετά την επανάσταση (ακολουθεί δηλαδή μετά από μία πράξη, πάντοτε εξαναγκαστική), αλλά πάντως προηγείται της αναρχικής κοινωνίας.■

ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αναγνωρίζοντας τη σημασία των πολιτικών ελευθεριών, ο Μαλατέστα επιμένει ότι, αν ο κοινοβουλευτισμός αξίζει περισσότερο από τον δεσποτισμό, αυτό ισχύει μονάχα αν τον δούμε ως μια παραχώρηση εκ μέρους του δεσπότη που φοβάται για τα χειρότερα. Η ελευθερία στο καθεστώς της δημοκρατίας δεν είναι μια καθολική κατάκτηση, αλλά απλώς ένα εργαλείο, ένα μέσο που έχουν αποσπάσει οι κατώτερες τάξεις από τις ανώτερες. Με αυτή την έννοια αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία δεν είναι οι θεσμοί της πολιτικής έτσι όπως αποτυπώνονται σε συγκεκριμένες μορφές δικαίου, αλλά το ιστορικό κίνημα έτσι όπως εκδηλώνεται μέσα από τη δράση του λαϊκού υποκειμένου. Ο Μαλατέστα δεν πιστεύει στην αυτόνομη καλοσύνη του φιλελεύθερου και δημοκρατικού καθεστώτος ως τέτοιου. Παρατηρεί ότι ο αναρχισμός τοποθετείται, για λόγους αρχής, εναντίον του κοινοβουλευτισμού, εφόσον αντιτάσσει στην ιδέα της αντιπροσώπευσης εκείνης της άμεσης δημοκρατίας. Συμπερασματικά δίνει προτεραιότητα στο ηθικό αίτημα έναντι του πολιτικού, στην υπεροχή της ρήξης σε σχέση με το άμεσο και πραγματικό πρόβλημα της συμβίωσης.

Η αναγκώριση της δημοκρατίας σαν το «μικρότερο κακό» δεν επηρεάζει την ουσιαστική δυσπιστία του απέναντι στο αίτημα για ελευθερία και ισότητα που υποτίθεται ότι προωθεί το δημοκρατικό σύστημα. Μια εκτίμηση, η συγκεκριμένη, που για πολλούς λόγους πλησιάζει εκείνη των οπαδών της θεωρίας των ελίτ. Για τον Μαλατέστα, στην πραγματικότητα, κάθε δημοκρατία δεν είναι τίποτ' άλλο από μια ολιγαρχία, μια κυβέρνηση των λίγων, εφόσον είναι πάντοτε μια μικρή μειοψηφία που κυριαρχεί και επιβάλλει, μέσω της ισχύος της, τη θέληση και τα συμφέροντά της. Από την πλευρά της αρχής της ελευθερίας, συνεπώς, η δημοκρατία δεν μπορεί να ικανοποιήσει τη θέληση του συνόλου της συλλογικότητας. Έτσι, το δημοκρατικό καθεστώς, ως προς την πραγματική του λειτουργία, είναι μια εξαναγκαστική μορφή επίλυσης των προβλημάτων που θέτει η γενική βούληση. Εκτιμημένο βάσει του κλασικού μοντέλου της συγκατάθεσης, που αναθέτει στην πλειοψηφία το δικαίωμα να κυβερνά, αυτό το καθεστώς αποκαλύπτεται σαν μια ιδιαίτερη μορφή του αυταρχισμού, εκείνη, πιο συγκεκριμένα, όπου οι περισσότεροι τίθενται απέναντι στους λιγότερους. Σε κάθε περίπτωση, είτε πρόκειται για μια πλειοψηφία που κυριαρχεί επί της μειοψηφίας είτε για μια μειοψηφία που κυριαρχεί επί της πλειοψηφίας, η ουσία του αυταρχισμού δεν αλλάζει.

Φυσικά η δημοκρατική διαδικασία της ψήφου, εννοούμενη σαν μια γενική τεχνική μέθοδος επικύρωσης της θέλησης, δεν απορρίπτεται: υπάρχουν περιπτώσεις, που προκειμένου να αποφασίσουμε, χρειάζεται να ψηφίσουμε, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει συνολικά να αναθέτουμε αλλού την άσκηση της εξουσίας μας. Αν και υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι μειοψηφίες οφείλουν να υπακούουν στις πλειοψηφίες, δεν πρέπει να ιεροποιείται αυτό το επιχείρημα, αφού οι πλειοψηφίες δεν έχουν πάντοτε δίκιο, όπως, άλλωστε, δεν έχουν πάντοτε δίκιο οι μειοψηφίες. Πρέπει να τονίζουμε την εθελοντικότητα της πράξης μέσω της οποίας η μειοψηφία υπακούει στην πλειοψηφία χωρίς συνεπώς να πέφτουμε στον φαταλισμό της αναγκαιότητας. Έτσι ο Μαλατέστα επιμένει στον ηθικό χαρακτήρα της διαφοράς ανάμεσα σε αναρχισμό και δημοκρατία, που ανάγεται στη διαφορετική ηθική αντίληψη για την κοινωνία. τα μέλη μιας ελεύθερης κοινωνίας, εφόσον διακατέχονται από καλούς νόη και αναγνωρίζουν την αδυναμία ύπαρξης μιας διαφορετικής πρακτικής, αποδέχονται αυθορμήτως τη θέληση των πολλών. Ως εκ τούτου οδηγεί τον αναρχισμό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στην έσχατη αλήθεια του αλλά και στην έσχατη επιχειρηματολογία του, αυτήν που έχει να κάνει με την ηθική: υπογραμμίζοντας, ακριβώς, την ηθική διαφορά μεταξύ ελευθερίας και αυταρχίας. ►

Nico Berti

Πλειοψηφίες και μειοψηφίες

Ο Α.ΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ «Brescia Nuova» (ο οποίος προσλαμβάνει έτσι όπως θέλει αυτός τη σκέψη των άλλων και μετά βάζει τη σύνοψή του σε εισαγωγικά λες και πρόκειται για ένα φιλολογικό παράθεμα) χάνει εντελώς τον μπούσουλα όταν θέλει να ασχοληθεί με τις ιδέες των αναρχικών σχετικά με το ζήτημα των δικαιωμάτων της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας.

Σύμφωνα με αυτόν, μη θέλοντας οι αναρχικοί τη δικτατορία (μας θέλει να τη λέμε *προλεταριακή δικτατορία*, ενώ εμείς καταφερόμαστε συνεχώς εναντίον αυτής της έκφρασης, που είναι τόσο ψευδής όσο και εκείνη της *λαϊκής κυβέρνησης*, την οποία χρησιμοποιούν οι δημοκρατικοί) είτε οφείλουν να παραπέμψουν την επανάσταση σε μια εποχή κατά οποία ολόκληρο το ανθρώπινο είδος θα συμμερίζεται το αναρχικό ιδεώδες είτε οφείλουν να δεχτούν ότι μετά από 24 ώρες εξέγερσης θα γίνουν αμέσως οι πάντες αναρχικοί.

Θα προσπαθήσουμε να τον κάνουμε να καταλάβει τι ακριβώς εννοούμε.

Φυσικά η εξέγερση που θα γκρεμίσει την κυβερνητική εξουσία, θα καταστήσει δυνατή την απαλλοτρίωση της μπουρζουαζίας και θα ολοκληρώσει την επαναστατική ανατροπή, θα συμβεί και θα νικήσει όταν... θα έχει τις επαρκείς δυνάμεις για κάτι τέτοιο. Με τους πολλούς ή με τους λίγους, με την πλειοψηφία ή τη μειοψηφία, με τις περιστάσεις να την ευνοούν ή να μην την ευνοούν, θα νικήσει... όταν θα νικήσει. () πραγματικός αγώνας δίνεται πάντοτε ανάμεσα σε μειοψηφίες: από τη μια πλευρά η κυβέρνηση που χρησιμοποιεί για το έργο της καταστολής το πιο ασυνείδητο τμήμα του προλεταριάτου, όπως και όλα τα μέσα που η κατοχή της κοινωνικής εξουσίας θέτει στη διάθεσή της· από την άλλη οι επαναστάτες, οι οποίοι, ασπαζόμενοι τα συμφέροντα και τα πάθη των μαζών, και ενισχυόμενοι σιγά-σιγά μέσα από την προπαγάνδα και την οργά-

νωση, προσπαθούν να εκμεταλλευτούν κάθε ευνοϊκή περίσταση προκειμένου να γκρεμίσουν την κυβέρνηση.

Και μετά;

Για τους μη αναρχικούς, για τους αυταρχικούς, σοσιαλιστές ή μη, τα πράγματα είναι απλά: αυτοί θέλουν να μπουκώσουν στη θέση των πεσμένων κυβερνώντων και να χρησιμοποιήσουν, όπως κάνει οποιαδήποτε κυβέρνηση, τις κοινωνικές δυνάμεις, τις δυνάμεις όλων, για να επιβάλλουν με τη βία το πρόγραμμά τους, υπηρετώντας έτσι τόσο το δικό συμφέρον όσο και εκείνο των φίλων και της πελατείας τους.

Οι αναρχικοί, αντιθέτως, θέλουν να κατακτήσουν την ελευθερία των πάντων, την πραγματική ελευθερία, αυτή που προϋποθέτει την ύπαρξη των μέσων για να είμαστε όλοι ελεύθεροι, των μέσων για να μπορούμε να ζούμε χωρίς να είμαστε υποχρεωμένοι να εξαρτώμεθα από έναν εκμεταλλευτή, ατομικό ή συλλογικό.

Εμείς δεν αναγνωρίζουμε το δικαίωμα της πλειοψηφίας να επιβάλλει τον νόμο στη μειοψηφία, ακόμη κι αν η θέληση της πλειοψηφίας μπορεί, σε κάποια πιο σύνθετα ζητήματα, να γίνει αποδεκτή. Το γεγονός ότι έχει κάποιος την πλειοψηφία δεν σημαίνει καθόλου ότι έχει και δίκιο, απεναντίας, η ανθρωπότητα πάντοτε κινούνταν μπροστά από την πρωτοβουλία και το έργο ξεχωριστών ατόμων και μειοψηφιών, ενώ η πλειοψηφία είναι από τη φύση της αργή, συντηρητική, υπακούοντας σε αυτόν που είναι πιο δυνατός, σε αυτόν που βρίσκεται στην προνομιακή θέση την οποία έχει κερδίσει στο παρελθόν.

Αλλά αν καθόλου δεν αποδεχόμαστε το δικαίωμα της πλειοψηφίας να κυριαρχεί επί της μειοψηφίας, αρνούμαστε ακόμη περισσότερο το δικαίωμα της μειοψηφίας να κυριαρχεί επί της πλειοψηφίας. Θα ήταν γελοίο να υποστηρίζουμε ότι κάποιος έχει δίκιο επειδή είναι μειοψηφία. Αν υπάρχουν σε όλες τις εποχές μειοψηφίες προχωρημένες και προοδευτικές, υπάρχουν επίσης μειοψηφίες οπισθοδρομικές και αντιδραστικές· αν υπάρχουν άνθρωποι ευφυείς που προηγούνται της εποχής τους,

υπάρχουν επίσης οι τρελοί, οι ανόητοι και κυρίως οι νωθροί, που αφήνονται ασυνείδητα να παρασυρθούν από το κυρίαρχο ρεύμα. Άλλωστε, το ζήτημα δεν είναι αν έχουμε δίκιο ή άδικο: το ζήτημα είναι η ελευθερία, η ελευθερία για όλους, η ελευθερία για τον καθένα, εφόσον δεν παραβιάζει... την ίση ελευθερία των άλλων.

Κανείς δεν μπορεί να κρίνει στα σίγουρα ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο, ποιος είναι πιο κοντά στην αλήθεια και ποιος δρόμος οδηγεί καλύτερα στο μεγαλύτερο καλό για τον καθένα και για όλους. Η ελευθερία είναι το μοναδικό μέσο για να φτάσουμε, μέσω του πειραματισμού, στο αληθινό και το καλύτερο: και δεν υπάρχει ελευθερία αν δεν υπάρχει ελευθερία του σφάλ-λαιν.

Συνεπώς για μας πρέπει να φτάσουμε στην ειρηνική και επω-φελή συμβίωση ανάμεσα σε πλειοψηφία και μειοψηφία μέσα από την ελεύθερη συμφωνία, την αμοιβαία συγκατάβαση, την ευφυή αναγνώριση των πρακτικών αναγκαιοτήτων της συλλογι-κής ζωής και της χρησιμότητας των ανταλλαγών που οι συνθή-κες καθιστούν αναγκαίες.

Εμείς δεν θέλουμε να επιβάλλουμε τίποτα σε κανέναν, αλλά και δεν προτιθέμεθα να υποστούμε την επιβολή κανενός.

Πανετυχείς να βλέπουμε άλλους να κάνουν εκείνο που δεν μπορούμε να κάνουμε εμείς, έτοιμοι να συνεργαστούμε με τους άλλους σε κάθε τι που αναγνωρίζουμε ότι εμείς δεν μπο-ρούμε να κάνουμε καλύτερα, απαιτούμε, θέλουμε, για μας και για όλους, την ελευθερία της προπαγάνδας, της οργάνωσης, του πειραματισμού.

Η κτηνώδης δύναμη, η υλική βία ανθρώπου σε άνθρωπο, πρέπει να σταματήσει να αποτελεί παράγοντα της κοινωνικής ζωής. Εμείς δεν θέλουμε, και δεν ανεχόμαστε, *χωροφύλακες*, ούτε κόκκινους ούτε κίτρινους ούτε μαύρους.

Συνεννοηθήκαμε; ►

[«Umanita Nova», 11 Σεπτέμβρη 1920]

Δημοκρατία και Αναρχία

ΟΙ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΕΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ που λυμαίνονται την Ιταλία, την Ισπανία, τη Ρωσία και προκαλούν τον φθόνο και την επιθυμία των πιο αντιδραστικών ή των πιο φοβισμένων πλευρών σε διάφορες άλλες χώρες, αποδίδουν στην τώρα πια χαμένη «δημοκρατία» ένα είδος νέας παρθενίας. Γι' αυτό βλέπουμε παλιά ενεργούμενα των κυβερνήσεων, συνηθισμένα να χρησιμοποιούν όλες τις κακές τέχνες της πολιτικής, και υπεύθυνα για την καταστολή και τις σφαγές του εργαζόμενου λαού, να βγαίνουν μπροστά και να παρουσιάζονται, όταν δεν τους λείπει το θάρρος, σαν άνθρωποι της προόδου, προσπαθώντας να καπαρώσουν το επερχόμενο μέλλον στο όνομα των φιλελεύθερων ιδεών. Και, με δεδομένες τις σημερινές συνθήκες, μπορεί και να τα καταφέρουν.

Οι δικτατορικοί έχουν πολλές πιθανότητες επιτυχίας όταν επικρίνουν τη δημοκρατία και αποκαλύπτουν όλα τα ελαττώματα και τα ψεύδη της. Κι εγώ θυμάμαι κάποιον Hermann Sandomirski, τον αναρχικό που έγινε μπολσεβίκος και με τον οποίο είχα ξυνόγλυκες επαφές την εποχή του συνεδρίου στην Τζένοβα και που τώρα προσπαθεί να ταιριάζει με τον Λένιν τουλάχιστον όσο και με τον Μπακούνιν, θυμάμαι, λέω, ότι ο Sandomirski για να υπερασπιστεί το ρωσικό καθεστώς είχε ανασύρει όλον τον Κροπότκιν του προκειμένου να δείξει ότι η δημοκρατία δεν είναι το καλύτερο από όλα τα κοινωνικά συστήματα που μπορούμε να φανταστούμε. Εφόσον επρόκειτο για έναν Ρώσο, ο τρόπος σκέψης του μου θύμισε, και νομίζω πως του το είχα πει, έναν συλλογισμό παρόμοιο με εκείνον που έκαναν ορισμένοι συμπατριώτες του, όταν προκειμένου να απαντήσουν στην αγανάκτηση του πολιτισμένου κόσμου εναντίον του τσάρου που έγδυσε, μαστίγωνε και απαγχόνιζε τις γυναίκες, υποστήριζαν την ισότητα των δικαιωμάτων και συνεπώς την κοινή ευθύνη ανδρών και γυναικών. Εκείνοι οι υποστηρικτές των φυλακών και των ικριωμάτων θυμόντουσαν τα δικαιώ-

ματα της γυναίκας μόνο όταν μπορούσαν να χρησιμεύσουν για νέες ατιμίες! Έτσι οι δικτατορικοί εμφανίζονται σαν εχθροί των δημοκρατικών κυβερνήσεων μόνο όταν προκύπτει ότι υπάρχει μια μορφή κυβέρνησης που αφήνει ακόμη μεγαλύτερο πεδίο ελευθερίας στις αυθαιρεσίες και τις αυταρχικές ενέργειες των ανθρώπων που καταφέρνουν να ιδιοποιηθούν την εξουσία.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, κατά τη γνώμη μου, ότι η χειρότερη δημοκρατία είναι πάντοτε προτιμητέα, όχι πάντως από μια παιδαγωγική οπτική γωνία, από την καλύτερη των δικτατοριών. Σαφώς η δημοκρατία, η λεγόμενη κυβέρνηση του λαού, είναι ένα φέμα, αλλά το φέμα δεσμεύει λιγάκι τον ψεύτη και περιορίζει την αυθαιρεσία του· σαφώς ο «κυρίαρχος λαός» είναι ένας κυρίαρχος για γέλια, ένας σκλάβος με κορόνα και σκήπτρο από χαρτί, αλλά το να πιστεύει πως είναι ελεύθερος, μολονότι δεν ισχύει κάτι τέτοιο στην πραγματικότητα, είναι πάντοτε καλύτερο από το να ξέρει ότι είναι σκλάβος και να αποδέχεται τη σκλαβιά σαν κάτι το σωστό και αναπόφευκτο.

Η δημοκρατία είναι φέμα, είναι καταπίεση, είναι, στην πραγματικότητα, ολιγαρχία, δηλαδή κυβέρνηση των λίγων επ' ωφελεία μια προνομιούχας τάξης· αλλά εμείς οφείλουμε να την αντιπαλέψουμε στο όνομα της ελευθερίας και της ισότητας, και όχι όπως αυτοί που θέλουν ή ήδη την έχουν αντικαταστήσει με κάτι χειρότερο.

Εμείς δεν είμαστε δημοκρατικοί, μεταξύ των άλλων λόγων και για το γεγονός ότι η δημοκρατία αργά ή γρήγορα οδηγεί στον πόλεμο και τη δικτατορία, όπως δεν είμαστε και δικτατορικοί, μεταξύ των άλλων, γιατί η δικτατορία κάνει επιθυμητή τη δημοκρατία, προκαλεί την επιστροφή της και έτσι τσίνει να δικαιωνίζει την ταλάντευση των ανθρώπινων κοινωνιών από την ειλικρινή και κτηνώδη τυραννία στην απαίτηση για μια ψευδή και κιβδηλή ελευθερία.

Συνεπώς πόλεμος στη δικτατορία, αλλά και πόλεμος στη δημοκρατία.

Αλλά για ναβάλουμε τι στη θέση τους;

Δεν είναι όλοι οι δημοκρατικοί όπως αυτοί για τους οποίους έχουμε μιλήσει μέχρι τώρα, δηλαδή υποκριτές, λίγο πολύ συνειδητοί, που στο όνομα του λαού θέλουν να κυριαρχήσουν επί του λαού, κι έτσι να μπορέσουν να τον εκμεταλλευτούν και να τον καταπιέσουν.

Υπάρχουν πολλοί, ιδίως ανάμεσα στους νεαρούς ρεπουμπλικανούς, που παίρνουν στα σοβαρά τη δημοκρατία και την εκλαμβάνουν σαν το μέσο για να εξασφαλιστεί σε όλους η ελευθερία για μια πιο πλήρη και ολοκληρωμένη εξέλιξη. Είναι αυτοί οι νέοι που εμείς θέλουμε να βγάλουμε από την πλάνη τους και να τους προτρέψουμε να μη συγχέουν μια αφαίρεση, τον «λαό», με τις ζώσες πραγματικότητες που είναι οι άνθρωποι, με τις ποικίλες ανάγκες τους, τα διάφορα πάθη τους, τις διαφορετικές και συχνά αντιτιθέμενες επιδιώξεις.

Δεν πρόκειται εδώ να επαναλάβουμε την κριτική του κοινοβουλευτικού συστήματος και όλων των μέσων που επινοεί για να δικαιολογείται η ύπαρξη των εκπροσώπων, οι οποίοι υποτίθεται ότι εκφράζουν πραγματικά τη θέληση των εκλογένων: μια κριτική, που μετά από πενήντα χρόνια αναρχικού κηρύγματος, έχει επιτέλους γίνει αποδεκτή και επαναλαμβάνεται από εκείνους τους συγγραφείς που έχουν περισσότερο απαξιώσει τις ιδέες μας (δες για παράδειγμα το βιβλίο του Gaetano Mosca, *Η πολιτική επιστήμη*).

Θα περιοριστούμε να καλέσουμε αυτούς τους νεαρούς μας φίλους να χρησιμοποιούν με μεγαλύτερη προσοχή τη γλώσσα, όντας πεισμένοι ότι μόλις επεξεργαστούν προσεκτικά τις φράσεις τους, θα διαπιστώσουν μονάχοι τους την κενότητά τους.

Όχι «κυβέρνηση του λαού», γιατί αυτό θα σήμαινε εκείνο το οποίο δεν επιβεβαιώνεται ποτέ, δηλαδή την ομοφωνία της θέλησης όλων των ατόμων που αποτελούν τον λαό.

Συνεπώς θα πλησιάσουμε περισσότερο την αλήθεια αν πούμε «κυβέρνηση της πλειοψηφίας του λαού», αποκαλύπτοντας έτσι την ύπαρξη μιας μειοψηφίας που είτε θα εξεγερθεί είτε θα υποστεί τη θέληση των άλλων.

Όμως καθώς δεν συμβαίνει ποτέ οι αντιπρόσωποι της εξουσίας της πλειοψηφίας του λαού να έχουν όλοι την ίδια γνώμη σε όλα τα ζητήματα, χρειάζεται ακόμη να ανατρέχουμε στο σύστημα της πλειοψηφίας και γι' αυτό θα πλησιάσουμε ακόμη μια φορά την πραγματικότητα αν πούμε «κυβέρνηση της πλειοψηφίας των εκλεγμένων από την πλειοψηφία των εκλογέων».

Κάτι που ήδη αρχίζει να μοιάζει πολύ με μια κυβέρνηση της μειοψηφίας.

Κι αν κατόπιν εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο γίνονται οι εκλογές, το πώς φτιάχνονται τα πολιτικά κόμματα και οι κοινοβουλευτικές ομάδες, αλλά και το πώς επεξεργάζονται, ψηφίζουν και εφαρμόζουν τους νόμους, θα καταλάβουμε ευκολότερα εκείνο που ήδη έχει αποδείξει η παγκόσμια ιστορική εμπειρία, ότι δηλαδή ακόμη και στην πιο δημοκρατική από τις δημοκρατίες είναι πάντοτε μια μικρή μειοψηφία που κυριαρχεί και επιβάλλει με την ισχύ τη θέληση και τα συμφέροντά της.

Συνεπώς όποιος θέλει στ' αλήθεια μια «κυβέρνηση του λαού», με την έννοια ότι ο καθένας θα βλέπει να γίνονται σεβαστές η θέλησή του, οι ιδέες του, οι ανάγκες του, οφείλει να δράσει με τέτοιο τρόπο ώστε κανείς, πλειοψηφία ή μειοψηφία, να μην μπορεί να κυριαρχεί επί των άλλων, δηλαδή οφείλει να θέλει την κατάργηση της κυβέρνησης και συνεπώς οποιασδήποτε εξαναγκαστικής οργάνωσης, και την αντικατάστασή της από την ελεύθερη οργάνωση εκείνων που έχουν κοινά συμφέροντα και σκοπούς.

Και τα πράγματα θα ήταν απλούστατα αν κάθε ομάδα ή οποιοδήποτε άτομο μπορούσε να απομονωθεί και να ζησει μόνο του, με τον δικό του τρόπο, φροντίζοντας το ίδιο, ανεξάρτητα από τους άλλους, για τις υλικές και πνευματικές του ανάγκες.

Αλλά κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό και αν θα ήταν δυνατό, δεν θα ήταν επιθυμητό, αφού θα σήμαινε την παρακμή της ανθρωπότητας προς τη βαρβαρότητα και την αγριότητα.

Πρέπει συνεπώς ο καθένας, άτομο ή ομάδα, ενώ είναι αποφασισμένος να υπερασπίσει την αυτονομία και την ελευθερία του, να έχει κατανοήσει τους δεσμούς της αλληλεγγύης που τον συνδέουν με ολόκληρη την ανθρωπότητα και να έχει αναπτύξει επαρκώς την έννοια της συμπάθειάς και της αγάπης προς τους ομοίους του, προκειμένου να αποδεχτεί εθελουσίως να υποστεί όλες εκείνες τις αναγκαίες θυσίες που υπάρχουν στην κοινωνική ζωή, έτσι ώστε να εξασφαλίζονται σε όλους τα μέγιστα δυνατά πλεονεκτήματα σε κάθε δεδομένη περίπτωση.

Κυρίως, όμως, πρέπει να καταστεί αδύνατη η επιβολή κάποιων επί των μαζών μέσω της υλικής ισχύος, οι οποίοι κατόπιν θα διαχωριστούν από τις ίδιες αυτές μάζες που θα υφίστανται την επιβολή.

Καταργώντας τον χωροφύλακα, δηλαδή τον ένοπλο άνδρα στην υπηρεσία του δεσπότη, θα φτάσουμε με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο στην ελεύθερη συμφωνία, αφού χωρίς συμφωνία, ελεύθερη ή εξαναγκαστική, δεν είναι δυνατόν να ζήσουμε.

Όμως ακόμη και η ελεύθερη συμφωνία θα είναι πάντοτε πολύ πιο ωφέλιμη εφόσον στηρίζεται σε αυτούς που είναι καλύτερα προετοιμασμένοι τόσο πνευματικά όσο και τεχνικά, και γι' αυτό εμείς συνιστούμε στους φίλους μας, σε εκείνους που θέλουν πράγματι το καλό όλων, τη μελέτη των πιο επειγόντων προβλημάτων, που απαιτούν μια πρακτική λύση την ίδια εκείνη στιγμή κατά την οποία ο λαός θα αποτινάξει τον ζυγό που τον καταπιέζει. ►

[«Pensiero e Volontà», 15 Μάρτη 1924]

Ούτε δημοκρατικοί ούτε δικτατορικοί: αναρχικοί

«ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» ΣΗΜΑΙΝΕΙ θεωρητικά κυβέρνηση του λαού: κυβέρνηση όλων, προς όφελος όλων, για λογαριασμό όλων. Ο λαός πρέπει, στη δημοκρατία, να μπορεί να λείει αυτό

που θέλει, να ανακηρύσσει κάποιους σε εκτελεστές της θέλησής του, να τους επιτηρεί και να τους ανακαλεί όποτε το θελήσει.

Φυσικά αυτό προϋποθέτει πως όλα τα άτομα που αποτελούν τον λαό θα έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν μια γνώμη για κάθε ζήτημα που τα αφορά. Προϋποθέτει συνεπώς ότι ο καθένας θα είναι πολιτικά και οικονομικά ανεξάρτητος και πως κανείς δεν θα είναι υποχρεωμένος να ζει υποκείμενος στη θέληση των άλλων.

Αν υπάρχουν τάξεις και άτομα τα οποία στερούνται των μέσων παραγωγής και συνεπώς εξαρτώνται από εκείνον που μονοπωλεί αυτά τα μέσα, το λεγόμενο δημοκρατικό καθεστώς δεν μπορεί να είναι παρά ένα ψέμα, προκειμένου να εξαπατείται και να καθίσταται ευπειθής η μάζα των κυβερνωμένων μέσω της επίφασης μιας υποτιθέμενης κυριαρχίας, ούτως ώστε να σώζεται και να διατηρείται σταθερή η κυριαρχία των προνομιούχων και των κυρίαρχων τάξεων. Τέτοια είναι και τέτοια θα είναι πάντοτε η δημοκρατία στο καπιταλιστικό καθεστώς, οποιαδήποτε μορφή κι αν παίρνει, από τη συνταγματική μοναρχική κυβέρνηση μέχρι την υποτίθεται άμεση διακυβέρνηση.

Η δημοκρατία ως μια πραγματική κυβέρνηση του λαού δεν μπορεί να υπάρχει παρά μονάχα σε ένα σοσιαλιστικό καθεστώς, στο οποίο, καθώς θα έχουν κοινωνικοποιηθεί τα μέσα της παραγωγής και της ζωής, το δικαίωμα του καθενός να παρεμβαίνει στη διεύθυνση των δημόσιων υποθέσεων θα έχει ως βάση και εγγύηση την οικονομική ανεξαρτησία των πάντων. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε το δημοκρατικό καθεστώς να ήταν αυτό το οποίο θα ανταποκρινόταν καλύτερα στη δικαιοσύνη, όπως και αυτό στο οποίο θα εναρμονιζόταν καλύτερα η ατομική ανεξαρτησία με τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής. Και τέτοιο φαινόταν, λίγο πολύ ξεκάθαρα, σε εκείνους που στην εποχή της απολυταρχικής μοναρχίας μάχονταν, υπέφεραν και πέθαιναν για την ελευθερία.

Ωστόσο, κοιτώντας τα πράγματα έτσι όπως έχουν στην πραγματικότητα, η κυβέρνηση των πάντων καταλήγει να είναι

κάτι το αδύνατο, λόγω του ότι τα άτομα τα οποία αποτελούν τον λαό έχουν γνώμη και θέληση διαφορετικές μεταξύ τους και δεν συμβαίνει ποτέ, ή σχεδόν ποτέ, για ένα ζήτημα ή ακόμη και για ένα όνομα, να υπάρχει γενική συμφωνία και γι' αυτό η «κυβέρνηση των πάντων», αν πρέπει να υπάρχει μια κυβέρνηση, δεν μπορεί παρά να είναι, στην καλύτερη των περιπτώσεων, μια κυβέρνηση της πλειοψηφίας. Και οι δημοκρατικοί, σοσιαλιστές ή μη, πάνω σε αυτό συμφωνούν ευχαρίστως. Προσθέτουν βεβαίως, είναι αλήθεια, πως πρέπει να γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα της μειοψηφίας· αλλά εφόσον είναι η πλειοψηφία που καθορίζει ποια είναι αυτά τα δικαιώματα, οι μειοψηφίες τελικά δεν έχουν άλλο δικαίωμα να εξασκήσουν πέρα από εκείνο που θέλει και επιτρέπει η πλειοψηφία. Μοναδικός περιορισμός στην αυθαιρεσία της πλειοψηφίας θα είναι η αντίσταση που ξέρουν και μπορούν να προβάλλουν οι μειοψηφίες· δηλαδή θα υπάρχει πάντοτε ο κοινωνικός αγώνας, στον οποίο μέρος των συμμετεχόντων, και μάλιστα η πλειοψηφία, θα έχει το δικαίωμα να επιβάλλει στους άλλους τη θέλησή της, υποτάσσοντας τις δυνάμεις των πάντων στην εξυπηρέτηση των δικών της σκοπών.

Και εδώ θα μπορούσα να επεκταθώ και να δείξω, με μια λογική που βασίζεται σε περασμένα και σύγχρονα γεγονότα, ότι επίσης δεν αληθεύει πως όταν υπάρχει κυβέρνηση, δηλαδή προσαγή, πράγματι διατάζει η πλειοψηφία και ότι, στην πραγματικότητα, κάθε «δημοκρατία» είναι, και δεν μπορεί να είναι τίποτ' άλλο, από μια «ολιγαρχία», μια κυβέρνηση των λίγων, μια δικτατορία. Αλλά προτιμώ, για τους σκοπούς αυτού του άρθρου, να δεχθώ το σκεπτικό των δημοκρατικών και να υποθέσω ότι μπορεί πράγματι να υπάρξει μια αληθινή και ειλικρινής κυβέρνηση της πλειοψηφίας.

Κυβέρνηση σημαίνει δικαίωμα κατασκευής και γενικευμένης επιβολής του νόμου μέσω της ισχύος· χωρίς χωροφύλακες δεν υπάρχει κυβέρνηση.

Τώρα, μπορεί μια κοινωνία να ζήσει και να εξελιχθεί ειρηνικά, προς το μεγαλύτερο όφελος όλων, μπορεί αυτή να εναρμο-

νίσει σταδιακά τον δικό της τρόπο ύπαρξης με τις συνεχώς μεταβαλλόμενες περιστάσεις, αν η πλειοψηφία έχει το δικαίωμα και τον τρόπο να επιβάλλει, μέσω της ισχύος, τη θέλησή της στις αντιστεκόμενες μειοψηφίες;

Η πλειοψηφία είναι εκ φύσεως καθυστερημένη, συντηρητική, εχθρός του καινούριου, τεμπέλικη τόσο ως προς τη σκέψη όσο και ως προς την πράξη, ενώ ταυτοχρόνως είναι παρορμητική, υπερβολική, ευπειθής απέναντι σε κάθε προτροπή, εύκολη απέναντι στον ενθουσιασμό και τους παράλογους φόβους. Κάθε νέα ιδέα ξεκινά από ένα ή λίγα άτομα, γίνεται αποδεκτή, αν είναι μια ζωτική ιδέα, από μια μειοψηφία λίγο-πολύ ισχυρή και, αν ποτέ, φτάσει να κατακτήσει την πλειοψηφία, έρχονται να την ξεπεράσουν νέες ιδέες, νέες ανάγκες, καθιστώντας την ήδη απαρχαιωμένη και πιθανώς εμπόδιο στην περαιτέρω πρόοδο.

Αλλά θέλουμε εμείς μια κυβέρνηση της μειοψηφίας;

Σαφώς και όχι· γιατί αν είναι άδικο και επιζήμιο η πλειοψηφία να καταπιέζει τις μειοψηφίες και να εμποδίζει την πρόοδο, είναι ακόμη πιο άδικο και πιο επιζήμιο μια μειοψηφία να καταπιέζει ολόκληρο τον πληθυσμό και να επιβάλλει με την ισχύ τις ιδέες της, οι οποίες, ακόμη κι αν είναι καλές, θα προκαλέσουν την αντιπάθεια και την εναντίωση, και μόνο για το γεγονός ότι επιβάλλονται.

Και μετά, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι έχουμε όλων των ειδών τις μειοψηφίες. Υπάρχουν μειοψηφίες εγωιστών και μοχθηρών, όπως οι φανατικοί που πιστεύουν ότι κατέχουν την απόλυτη αλήθεια και θέλουν, κατά άλλα με εντελώς καλή πίστη, να επιβάλλουν στους άλλους εκείνο που αυτοί θεωρούν σαν τον μοναδικό τρόπο σωτηρίας, ο οποίος όμως μπορεί να είναι μια απλή ανοησία. Υπάρχουν μειοψηφίες αντιδραστικών που θα ήθελαν να επιστρέψουμε στο παρελθόν και συντάσσονται με τη λογική της αντίδρασης· όπως υπάρχουν και επαναστατικές μειοψηφίες, συντεταγμένες με τα μέσα και τους σκοπούς της επανάστασης και προσανατολισμένες στην κατεύθυνση της κοινωνικής προόδου.

Ποια μειοψηφία πρέπει να διατάζει;

Είναι ζήτημα κτηνώδους δύναμης και ικανότητας για δολοπλοκίες και οι πιθανότητες δεν είναι υπέρ των πιο ειλικρινών και των πιο αφοσιωμένων στο γενικό καλό. Για να κατακτηθεί η εξουσία απαιτούνται ιδιότητες που δεν είναι ακριβώς εκείνες που χρειάζονται για να θριαμβεύσει στον κόσμο η δικαιοσύνη και η καλοσύνη.

Αλλά εγώ, θέλοντας να πάω ακόμη παρακάτω το σκεπτικό των δημοκρατικών, ας δεχτώ ότι φτάνει στην εξουσία ακριβώς εκείνη η μειοψηφία η οποία, ανάμεσα σε αυτούς που προσβλέπουν στην κυβέρνηση, θεωρώ πως έχει τις καλύτερες ιδέες και προτάσεις. Ας υποθέσω ότι στην εξουσία φτάνουν οι σοσιαλιστές και θα έλεγα οι αναρχικοί, αν δεν με εμποδίζει η αντίφαση των όρων.

Από το κακό στο χειρότερο, όπως θα λέγαμε λαϊκά.

Ήδη, για την κατάκτηση της εξουσίας, νόμιμα ή παράνομα, χρειάζεται να αφήσεις στην άκρη μεγάλο μέρος της ιδεολογικής σου σκευής και να παραμερίσεις όλα τα εμπόδια που σου θέτουν κάποιοι ιδεολογικοί ενδοιασμοί. Και όταν φτάσεις στην κατάκτησή της, το μέγα ζήτημα είναι να τη διατηρήσεις, συνεπώς υπάρχει ανάγκη συνδιαχείρισης της νέας κατάστασης πραγμάτων και της ενότητας αυτών που κυβερνούν, συγκροτώντας έτσι μια νέα τάξη προνομιούχων και καταστέλλοντας, με όλα τα διαθέσιμα μέσα, κάθε μορφή αντιπολίτευσης. Μπορεί να το κάνεις με καλές προθέσεις, αλλά τα αποτελέσματα θα είναι πάντοτε ελευθεροκτόνα.

Μια εγκαθιδρυμένη κυβέρνηση, που βασίζεται στην παθητική συναίνεση της πλειοψηφίας, ισχυρή λόγω του αριθμού, της παράδοσης και των συναισθημάτων και ενίοτε ειλικρινής όταν δηλώνει πως θέλει να είναι δίκαιη, μπορεί να επιτρέψει κάποιες ελευθερίες, τουλάχιστον στον βαθμό που οι προνομιούχες τάξεις δεν αισθάνονται πως κινδυνεύουν. Μια νέα κυβέρνηση, που έχει μονάχα την υποστήριξη μιας, συχνά ελάχιστης, μειοψηφί-

ας, είναι υποχρεωμένη, λόγω ανάγκης και φόβου, να είναι τυραννική.

Ως προς αυτό φτάνει να σκεφτούμε εκείνα που έκαναν οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές όταν ανέβηκαν στην εξουσία, είτε αυτό έγινε προδίδοντας τις αρχές και τους συντρόφους τους είτε ανεμίζοντας τις σημαίες του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού.

Να γιατί δεν είμαστε ούτε υπέρ μιας κυβέρνησης της πλειοψηφίας ούτε υπέρ μιας κυβέρνησης της μειοψηφίας· ούτε με τη δημοκρατία ούτε με τη δικτατορία.

Εμείς είμαστε υπέρ της κατάργησης της χωροφυλακής. Εμείς είμαστε υπέρ της ελευθερίας για όλους και υπέρ της ελεύθερης συμφωνίας, η οποία μπορεί να υπάρχει μονάχα όταν δεν έχει κανείς τα μέσα για να εξαναγκάζει τους άλλους και οι πάντες ενδιαφέρονται για την καλή πορεία της κοινωνίας. Εμείς είμαστε υπέρ της αναρχίας. ►

[«Pensiero e Volontà», 6 Μάη 1926]

Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ

Το φασιστικό φαινόμενο παρουσιάζεται στα μάτια του Μαλατέστα σαν η απαραίτητη αυταρχική διέξοδος της μπουρζουαζίας και του κράτους την επαύριο της ήττας του εργατικού κινήματος μετά από δύο χρόνια επαναστατικής δραστηριοποίησης (την κόκκινη διετία). Με αυτή την έννοια, η ανάλυση του Μαλατέστα συμφωνεί απολύτως με εκείνη της σοσιαλιστικής και κομμουνιστικής παράδοσης: ο φασισμός θα ήταν μια αυταρχική και μεταβατική παραλλαγή του φιλελεύθερου καθεστώτος και ο Μουσολίνι ο νέος Crispi.

Ο φασισμός, εν κατακλείδι, δεν θα ήταν τίποτα παραπάνω από μια πιο αυταρχική κρατική μορφή, στην οποία καταφεύγει η μπουρζουαζία όταν η φιλελεύθερη μορφή δεν αρκεί προκειμένου να αναχαιτιστεί τη χειραφετική ορμή των μαζών, καθοδηγούμενων από τις επαναστατικές ελίτ. Εξ ου η υποτίμηση του φασιστικού κινήματος, θεωρούμενο αρχικά σαν λιγότερο επικίνδυνο για την ελευθερία σε σχέση με το φιλελεύθερο κράτος, εφόσον το τελευταίο είναι ο φορέας μιας νομιμοποιημένης βίας με διάρκεια στον χρόνο και πολύ πιο βλαβερή για το χειραφετητικό σχέδιο των αναρχικών.

Σιγά-σιγά, καθώς σταθεροποιούνταν το καθεστώς, μαζί με αυτή την υποτιμητική και από ορισμένες πλευρές, μαρξίζουσα ερμηνεία του φασισμού (η μορφή του πολιτικού σαν υπερδομή που καθορίζεται από την οικονομική δομή), εμφανίζεται στη σκέψη του η διαίσθηση ότι βρισκόμαστε μπροστά σε ένα πρωτόγνωρο και ποιοτικά διαφορετικό φαινόμενο. Αυτή η διαίσθηση συμβαδίζει με τις σκέψεις του για τη βία, που τον απασχολεί με βασανιστικό τρόπο στα τελευταία χρόνια των θεωρητικών του επεξεργασιών. Περιγράφοντας τις αιτίες που οδήγησαν στην εδραίωση του φασιστικού καθεστώτος, ο Μαλατέστα παρατηρεί ότι η άφιξη του φασισμού στην εξουσία ευνοήθηκε από τη δίνη της βίας και της καταπίεσης που χαρακτήριζε την ιταλική ζωή μετά τον Ι' παγκόσμιο πόλεμο, ένα κλίμα δημιουργημένο και από την προπαγάνδα των δυνάμεων της αριστεράς: ο φασισμός νίκησε κυρίως γιατί δεν συνάντησε ηθική αντίσταση και δεν συνάντησε ηθική αντίσταση γιατί το ίδιο το αυταρχικό φανασιακό της βίας, της μισαλλοδοξίας και της παραβατικότητας, το συμμεριζόταν και μεγάλο μέρος των επαναστατικών κινήματων. «Πολύς κόσμος, ακόμη και μεταξύ των θυμάτων, πιστεύει πως πρέπει να κάνουμε τα ίδια αν έχουμε τη δύναμη». Δεν είναι τυχαίο που ο Μαλατέστα βάζει στην ίδια κατηγορία φασίστες και κομμουνιστές, καθώς αμφότεροι είναι υποστηρικτές μιας αυταρχικής ιδεολογίας και

φορείς μιας απόλυτης, δικτατορικής και τυραννικής ιδέας για την εξουσία και το κράτος.

Ο Μαλατέστα βλέπει ότι το φασιστικό κράτος είναι ένα κράτος στο οποίο βία, εγκληματικότητα και πολιτική εξουσία αποτελούν μια ολότητα, ανοίγοντας το δρόμο σε ένα τέρας που καταβροχθίζει την κοινωνία και καταργεί όλες τις ελευθερίες, ακόμη και εκείνες τις «τυπικές» που εγγυώνται τα φιλελεύθερα καθεστώτα.

Μολονότι η αυσιοδοξία του σχετικά με τη μεταβατικότητα του φασιστικού καθεστώτος και την επικείμενη πτώση του αρχίζει να υποχωρεί μόνο τα τελευταία χρόνια της ζωής του, φαίνεται να διαισθάνεται τη διαφορά της φασιστικής κυριαρχίας από τα αυταρχικά καθεστώτα που υπήρξαν από την ιταλική ενοποίηση και μετά μια μαρτυρία αυτής της διαίσθησης είναι η νεκρολογία για τον Francesco Saverio Merlino, δημοσιευμένη στην «Risveglio» στις 26 Ιούλη 1930, στην οποία παρατηρεί ότι το φασιστικό και το μπολσεβίκικο καθεστώς έχουν ως κοινό σημείο «τον οικονομικό συγκεντρωτισμό σε συνδυασμό με τον πολιτικό απολυταρχισμό, στοιχεία τα οποία σιγά-σιγά και κυρίως μετά τον πόλεμο... απέκτησαν τη μορφή μιας γενικής πεποίθησης».

Η κατηγορία του ολοκληρωτισμού, διατυπωμένη και αναπτυγμένη σε πολιτειολογική θέση ξεκινώντας από τη δεκαετία του '30, αποκτά στον ύστερο Μαλατέστα –δείχνοντας τις ασυνήθιστες στοχαστικές του ικανότητες– μια πρωτοκαθεδρία ικανή να αλλάξει τις κρίσεις του και να τον κάνει να διαισθανθεί, κατά τρόπο σαφώς μη ολοκληρωμένο και σε βάθος, τη φύση των εξελίξεων στις ιδέες και τους θεσμούς. ►

Nico Berti

Ο φασισμός και η νομιμότητα

ΚΑΠΟΙΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ προερχόμενοι από περιοχές που έχουν ταλαιπωρηθεί περισσότερο, από τη φασιστική εγκληματικότητα, εξεπλάγησαν —και μπορεί και να αγανάκτησαν— επειδή είπαμε, και συνεχίζουμε να λέμε, πως προτιμούμε την ασύδοτη βία από τη νόμιμη καταστολή, την αταξία από την αστική τάξη, την ασυδοσία από την τυραννία... με μια λέξη, τους φασίστες από τους καραμπινιέρους.

Φυσικά δεν μιλάμε για τους φασίστες και τους καραμπινιέρους ως άτομα. Οι καραμπινιέροι και οι βασιλικοί φρουροί είναι τις περισσότερες φορές φτωχά, αξιολύπητα θύματα των περιστάσεων, που αξίζουν περισσότερο τη λύπησή παρά το μίσος και την περιφρόνηση, και είναι πιθανό ως πρόσωπα να είναι καλύτεροι από τους χειρότερους φασίστες. Εμείς μιλάμε για τους καραμπινιέρους και τα άλλα σώματα της αστυνομίας ως φύλακες και εκτελεστές του νόμου, ως αντιπροσώπους της εκτελεστικής εξουσίας του κράτους, ως αυτούς που έχουν πάρει στα σοβαρά τη δουλειά τους —και σήμερα βρισκόμαστε συχνά μπροστά στο φαινόμενο οι καραμπινιέροι να κάνουν ότι οι φασίστες και οι φασίστες ότι οι καραμπινιέροι. Και μας φαίνεται φυσικό για τους αναρχικούς να θεωρούν εχθρικό αυτό που χρησιμεύει στο να δίνει αυταρχία, κύρος και ισχύ στο κράτος, και να θεωρούν καλό αυτό που το δυσφημεί και το αποδυναμώνει, ακόμη κι αν γίνεται με την πρόθεση να το υπερασπίσει.

Λοιπόν, καταλαβαίνουμε την ψυχική κατάσταση εκείνων των συντρόφων που θεωρούν σαν την πιο επείγουσα ανάγκη της στιγμής την καταστροφή του φασισμού και την επιστροφή στην «κανονικότητα» και δεν θέλουμε, εμείς που ζούμε σε συνθήκες σχετικής ασφάλειας, να γίνουμε οι κριτές εκείνων που καθημερινά απειλούνται και υφίστανται προσβολές της αξιοπρέπειας, της προσωπικότητας, της οικιακής ειρήνης, της οικογένειας.

Αν κάποιος δεχτεί επίθεση τη νύχτα και βρεθεί να κινδυνεύει η ζωή του χωρίς να μπορεί να αμυνθεί, είναι φυσικό να ανα-

κουφίζεται από την εμφάνιση των φαναριών που κρατούν οι καραμπινιέροι και τρέπουν σε φυγή τους κακοποιούς. Κάτι τέτοιο είναι ανθρωπινό και συμβαίνει και σε μας όπως σε όλους τους φυσιολογικούς ανθρώπους: είναι το ένστικτο της επιβίωσης που αντιδρά απέναντι στον άμεσο κίνδυνο και δεν αφήνει περιθώρια τόπου και χρόνου για σκέψεις γενικότερης και πιο περιπετειώδους φύσεως.

Αλλά από την ιδιαίτερη περίπτωση κατά την οποία οι καραμπινιέροι μας σώζουν από μία επίθεση, θα μας φαινόταν πραγματικά υπερβολικό το να θελήσουμε να συμπεράνουμε ότι γενικά οι καραμπινιέροι είναι λιγότερο βλαβεροί στην κοινωνία από τους κακοποιούς.

Κανείς δεν θα μπορούσε να μας υποπτευθεί για επιείκεια απέναντι στον φασισμό, άτακτη πολιτοφυλακή της μπουρζουαζίας και του κράτους, που σε μια δεδομένη στιγμή έχει κάνει, κάνει ή θα κάνει εκείνο που δεν μπορεί να κάνει η κυβέρνηση χωρίς να παραβιάζει τους νόμους, διακινδυνεύοντας να φανερωθεί απροκάλυπτα η πραγματική της φύση. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τη ζωηρή επιθυμία μας να δούμε κατατροπωμένο τον φασισμό και τη σταθερή μας βούληση να συμβάλλουμε, όπως μπορούμε, σε αυτό.

Αλλά εμείς δεν θέλουμε να κατανικήσουμε τον φασισμό για να τον αντικαταστήσουμε με κάτι χειρότερο, και το χειρότερο από τον φασισμό είναι η παγίωση του κράτους.

Οι φασίστες ξυλοκοπούν, καίνε, δολοφονούν, παραβιάζουν κάθε κανόνα ελευθερίας, τσαλαπατούν με τον πλέον προσβλητικό τρόπο την αξιοπρέπεια των εργαζομένων. Αλλά, ειλικρινά, όλο το κακό που έκανε ο φασισμός τα τελευταία δύο χρόνια (και θα συνεχίσει να κάνει όσο οι εργαζόμενοι τον αφήνουν στη ζωή), μπορεί να συγκριθεί με το κακό που το κράτος έχει κάνει, ήσυχα, κανονικά, για άπειρα χρόνια και θα συνεχίσει να κάνει όσο θα υπάρχει;

Ακόμη και αν βάλουμε στην άκρη το ουσιαστικό γεγονός ότι το κράτος είναι ο υπερασπιστής των προνομίων και συνεπώς η

αιτία που το προλεταριάτο παραμένει στις συνθήκες αθλιότητας και ταπεινότητας στις οποίες βρίσκεται και μιλήσουμε μονάχα για την πιο εμφανή βία, τις παραβιάσεις της ελευθερίας, την προσβολή της αξιοπρέπειας, τους επιβαλλόμενους σωματικούς και πνευματικούς πόνους, για τα εγκλήματα που έχει διαπράξει τόσο το κράτος όσο και ο φασισμός, το παράνομο παιδί του, τότε ποιός από τους δύο είναι ο πιο ένοχος;

Χρειάζεται να υπενθυμίσουμε τις φυλακές που είναι γεμάτες από αθώους, το ξύλο και τα βασανιστήρια κάθε είδους που διαπράττονται στα τμήματα και στους στρατώνες των καραμπινιέρων, τις δολοφονίες στις οποίες προβαίνει, θα μπορούσα να πω με έναν σχεδόν κανονικό ρυθμό, η δημόσια αρχή στις λαϊκές συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις; Ας εξετάσουμε λίγο τον αριθμό των θυμάτων και θα διαπιστώσουμε αμέσως σε ποια πλευρά γέρνει η πλάστιγγα. Και αυτό χωρίς να μιλήσουμε για τους πολέμους, που τα κράτη προκαλούν ανά περιόδους και για τις μεγάλες σφαγές που ακολουθούν κάθε αποτυχημένη απόπειρα λαϊκής εξέγερσης.

Χρειάζεται συνεπώς να σκοτώσουμε τον φασισμό, αλλά να τον σκοτώσουμε άμεσα, με τη δύναμη του λαού, χωρίς να ζητήσουμε τη βοήθεια του κράτους, και μάλιστα με τέτοιο τρόπο ώστε να μην ενισχύεται τελικά το κράτος, αλλά να αποδυναμώνεται και να δυσφημείται στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

Άλλωστε, μου φαίνεται γελοίο να ζητούμε από το κράτος την καταστολή του φασισμού, όταν είναι πασίγνωστο ότι ο φασισμός είναι ένα δημιούργημα της μπουρζουαζίας και της κυβέρνησης, ότι δεν θα μπορούσε να γεννηθεί και να ζήσει ούτε μια μέρα χωρίς την προστασία και τη βοήθεια των καραμπινιέρων και ότι δεν θα κατασταλεί, εθελουσίως, από την κυβέρνηση παρά μόνο όταν αυτή αισθανθεί αρχικόντως ισχυρή για να συμβεί κάτι τέτοιο... πέρα από το γεγονός ότι θα τον επαναφέρει εκ νέου στη ζωή όταν θα υπάρξει ανάγκη.

Το να θέλουμε να εξαλείψουμε τον φασισμό μέσω της κυβέρνησης θα ήταν σαν να προσπαθούσαμε να καταπολεμήσουμε

το σύμπτωμα μιας αρρώστιας επιδεινώνοντας τις αιτίες που προκαλούν αυτή την ίδια την αρρώστια. ►

[«Umanità Nova», 14 Μάρτη 1922]

Ο Μουσολίνι στην εξουσία

ΣΤΟ ΑΠΟΚΟΡΥΦΩΜΑ μιας μακράς σειράς εγκλημάτων, ο φασισμός τελικά θρονιάστηκε στην κυβέρνηση.

Και ο Μουσολίνι, ο ντούτσε, έτσι για να ξεχωρίσει, άρχισε να μεταχειρίζεται τους βουλευτές όπως ένας αυθάδης αφέντης θα μεταχειριζόταν τους χαζούς και τεμπέληδες δούλους του.

Το κοινοβούλιο, αυτό που θα έπρεπε να είναι το «παλλάδιο της ελευθερίας», έδειξε το ανάστημά του.

Κάτι τέτοιο μας αφήνει παντελώς αδιάφορους. Ανάμεσα σε έναν νταή που βρίζει και απειλεί επειδή αισθάνεται ασφαλής, και μια μάζωξη αχρείων που μοιάζουν να απολαμβάνουν την ανανδρία τους, εμείς δεν έχουμε περιθώριο επιλογής. Διαπιστώνουμε απλώς –και χωρίς ντροπή– τι είδους άνθρωποι είναι αυτοί που μας κυβερνούν και από ποιο ζυγό δεν έχουμε καταφέρει ακόμη να ξεφύγουμε.

Αλλά ποια είναι η σημασία, η βαρύτητα, το πιθανό αποτέλεσμα αυτού του νέου τρόπου να φτάνει κανείς στην εξουσία επ' ονόματι του βασιλιά, παραβιάζοντας στη συνέχεια αυτό το ίδιο σύνταγμα που ο βασιλιάς έχει ορκιστεί να σέβεται και να υπερασπίζεται;

Πέρα από τις πόζες που μπορεί να μοιάζουν ναπολεόντειες, αλλά δεν είναι τίποτ' άλλο από οπερετικές γκριμάτσες (όταν δεν είναι πράξεις ενός λήσταρχου), εμείς δεν πιστεύουμε ότι θα υπάρξει κάποια ουσιαστική αλλαγή, πέρα από τη για μια περίοδο μεγαλύτερη πίεση της αστυνομίας εναντίον των ανατρεπτικών και των εργαζομένων. Μια νέα έκδοση των Cispri και Pel-loux. Πρόκειται πάντοτε για την ίδια παλιά ιστορία του ληστή που γίνεται καραμπινιέρος!

Η μπουρζουαζία, απειλούμενη από την προλεταριακή παλίρροια που φούσκωνε, ανίκηνη να λύσει τα προβλήματα που κατέστησε επείγοντα ο πόλεμος, αδύναμη να υπερασπίσει τον εαυτό της με τις παραδοσιακές μεθόδους της νόμιμης καταστολής, αισθανόταν χαμένη και θα χαιρέτιζε με ενθουσιασμό οποιονδήποτε στρατιωτικό θα αυτοαναγορευόταν σε δικτάτορα και θα έπνιγε στο αίμα κάθε απόπειρα εξέγερσης. Αλλά εκκείνες τις στιγμές, αμέσως μετά τον πόλεμο, τα πράγματα ήταν πολύ επικίνδυνα και κάτι τέτοιο θα μπορούσε να προκαλέσει μια επανάσταση που θα επέφερε την πτώση της. Σε κάθε περίπτωση, ο διασώστης στρατηγός δεν προέκυψε, πέρα από μια περίπτωση παρωδίας. Αντιθέτως προέκυψαν οι τυχοδιώκτες οι οποίοι, μη βρίσκοντας στα ανατρεπτικά κόμματα πρόσφορο έδαφος για τις φιλοδοξίες και τις διαθέσεις τους, σκέφτηκαν να επωφεληθούν από τον φόβο της μπουρζουαζίας, προσφέροντάς της, με την κατάλληλη ανταμοιβή, τη βοήθεια άτακτων δυνάμεων οι οποίες, αν είχαν εξασφαλισμένη την ατιμωρησία τους, θα μπορούσαν να προβούν σε κάθε είδους ενέργεια εναντίον των εργαζομένων, χωρίς να διακινδυνεύουν να υποστούν άμεσα τις συνέπειες των διαπραχθέντων εγκλημάτων τους. Και η μπουρζουαζία θα τους αποδεχθεί, θα τους καλοπιάσει, θα πληρώσει τη συνδρομή της: η επίσημη κυβέρνηση, ή τουλάχιστον κάποιοι από τους υπουργούς της κυβέρνησης, θα σκεφτεί να τους προμηθεύσει με όπλα, να τους βοηθήσει όταν σε μια επίθεση βρεθούν σε μειονεκτική θέση, να εξασφαλίσει την ατιμωρησία τους και να αφοπλίσει προληπτικά τα θύματα των επιθέσεων.

Οι εργαζόμενοι δεν ξέρουν να αντιτάσσουν βία στη βία, αφού έχουν εκπαιδευτεί να πιστεύουν στη νομιμότητα και επειδή, ακόμη και όταν κάθε ψευδαίσθηση έχει γίνει αδύνατη και οι εμπρησμοί και οι δολοφονίες πολλαπλασιάζονται κάτω από το ευνοϊκό μάτι της εξουσίας, οι άνθρωποι τους οποίους εμπιστεύονται τους μαθαίνουν να κάνουν υπομονή, να μένουν ήρεμοι, τους μιλούν για την ομορφιά και τη σοφία να πέσουν «η-

ρωικά», χωρίς αντίσταση —και γι' αυτό ηττώνται και υφίστανται προσβολές των υπαρχόντων τους, της προσωπικότητάς τους, της αξιοπρέπειάς τους, των πιο ιερών συναισθημάτων τους.

Ίσως, όταν όλοι οι εργατικοί θεσμοί καταστραφούν, οι οργανώσεις διαλυθούν, εκείνοι που είναι οι πιο μισητοί και θεωρούνται οι πλέον επικίνδυνοι δολοφονηθούν ή φυλακιστούν ή, τέλος πάντων, εξουδετερωθούν, η μπουρζουαζία και η κυβέρνηση να θελήσουν να βάλουν ένα φρένο στους νέους πραιτωριανούς, που τώρα πια ελπίζουν ότι θα γίνουν οι αφέντες εκείνων που πριν ήταν υπηρέτες. Αλλά τότε θα είναι πλέον πολύ αργά. Οι φασίστες θα είναι οι ισχυρότεροι και θα θελήσουν να πληρωθούν με τόκο οι υπηρεσίες τους. Και η μπουρζουαζία θα πληρώσει, προσπαθώντας φυσικά να φορτώσει τα έξοδα στις πλάτες του προλεταριάτου.

Συμπερασματικά όσο αυξάνει η αθλιότητα τόσο αυξάνει η καταπίεση.

Όσον αφορά εμάς, δεν μπορούμε παρά να συνεχίσουμε τον αγώνα μας, πάντοτε γεμάτοι πίστη, γεμάτοι ενθουσιασμό.

Εμείς ξέρουμε ότι η ζωή μας είναι σπαρμένη με τριβόλια, αλλά την επιλέξαμε συνειδητά και ηθελημένα, και δεν έχουμε λόγο να την εγκαταλείψουμε. Όπως γνωρίζουν όλοι όσοι έχουν αίσθηση της αξιοπρέπειας και της ανθρώπινης συμπόνιας, και θέλουν να καθαγιαστούν στον αγώνα για το καλό όλων, πρέπει να είμαστε έτοιμοι για κάθε είδους απογοητεύσεις, λύπες και θυσίες.

Αφού δεν θα λείψουν ποτέ εκείνοι που αφήνονται να ξεγελαστούν από την παρουσία της ισχύος και τρέφουν πάντοτε ένα είδος μυστικού θαυμασμού γι' αυτόν που νικάει, υπάρχουν άλλωστε και ανατρεπτικοί που λένε ότι «οι φασίστες μας δίδαξαν πώς να κάνουμε την επανάσταση».

Όχι, οι φασίστες δεν μας δίδαξαν τίποτα.

Αυτοί έκαναν επανάσταση αν με τη λέξη επανάσταση ονοματίζουμε αυτό που γίνεται με την άδεια των ανωτέρων και στην υπηρεσία των ανωτέρων.

Η προδοσία των φίλων τους, η αποκήρυξη σήμερα των ιδεών που είχαν μέχρι χθες αν έτσι τους συμφέρει, η ανάληψη υπηρεσίας στο πλευρό των αφεντικών, η εξασφάλιση της συγκατάβασης των πολιτικών και δικαστικών αρχών, η απομάκρυνση από τους καραμπινιέρους των εχθρών τους έτσι ώστε να μπορούν να επιτίθενται κατόπιν δέκα εναντίον ενός, η στρατιωτική προετοιμασία χωρίς να χρειάζεται να κρύβονται αλλά απεναντίας λαμβάνοντας από την κυβέρνηση όπλα, μέσα μεταφοράς και πολεμικό υλικό, η κλήση που τους απευθύνει ο βασιλιάς και μάλιστα υπό την προστασία του Θεού... όλα αυτά είναι πράγματα τα οποία εμείς δεν μπορούμε και δεν θέλουμε να κάνουμε. Και είναι όλα αυτά πράγματα που εμείς είχαμε προβλέψει ότι θα συμβούν, την ημέρα κατά την οποία η μπουρζουαζία θα αισθανόταν ότι απειλούνταν στα σοβαρά.

Η άφιξη του φασισμού θα πρέπει κυρίως να αποτελέσει μάθημα στους νομιμόφρονες σοσιαλιστές, οι οποίοι πίστευαν και, ωμέ!, πιστεύουν ακόμη, ότι μπορεί να χτυπηθεί η μπουρζουαζία μέσω της ψήφου της πλειοψηφίας των εκλογών και δεν ήθελαν να μας πιστέψουν όταν τους λέγαμε πως αν ποτέ πάρουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και θελήσουν —έτσι για να κάνουμε μια γελοία υπόθεση— να φτιάξουν έναν κοινοβουλευτικό σοσιαλισμό, θα τους έδιωχναν κλωτσηδόν από τα έδρανα! ►

[«Umanità Nova», 25 Νοέμβρη 1922]

Γιατί νίκησε ο φασισμός

Η ΥΛΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ όπως μπορεί να υπερισχύσει της ηθικής δύναμης, μπορεί επίσης να καταστρέψει τον πιο εκλεπτυσμένο πολιτισμό αν αυτός δεν ξέρει πώς να αμυνθεί με τα κατάλληλα μέσα εναντίον των βαρβαρικών επιδρομών.

Κάθε άγριο κτήνος μπορεί να κατασπαράξει έναν ευγενικό άνθρωπο, ακόμη και έναν ιδιοφυή, έναν Γαλιλαίο ή έναν Λεονάρντο, αν αυτοί είναι τόσο αφελείς ώστε να πιστέψουν ότι

μπορούν να σταματήσουν το κτήνος δείχνοντάς του ένα έργο τέχνης ή ανακοινώνοντάς του μια επιστημονική ανακάλυψη.

Όμως η κτηνωδία δύσκολα θριαμβεύει τελικά και σε κάθε περίπτωση οι επιτυχίες της ποτέ δεν είναι γενικές και διαρκείς, αν δεν καταφέρει να αποκτήσει μια κάποια ηθική συναίνεση, αν οι πολιτισμένοι άνθρωποι την αναγνωρίζουν ως αυτό που είναι και παρότι αδύναμοι να την κατανικήσουν, την απεχθάνονται ως κάτι το ακάθαρτο και αηδιαστικό.

Ο φασισμός που συνοψίζει καθαυτός όλη την αντίδραση και επαναφέρει στη ζωή όλη την αποκοιμισμένη αταβιστική αγριότητα, νίκησε γιατί είχε τη χρηματική υποστήριξη της παχύδερμης μπουρζουαζίας και την υλική βοήθεια των διαφόρων κυβερνήσεων, οι οποίες ήθελαν να τον χρησιμοποιήσουν εναντίον της επερχόμενης προλεταριακής απειλής· νίκησε γιατί βρήκε απέναντί του μια μάζα κουρασμένη, απογοητευμένη και αποδυναμωμένη από μια πεντηκονταετία κοινοβουλευτικής προπαγάνδας· αλλά κυρίως νίκησε γιατί οι βιαιότητες και τα εγκλήματα του, ενώ προκάλεσαν το μίσος και το εκδικητικό πνεύμα αυτών που δέχθηκαν τις επιθέσεις, δεν προκάλεσαν εκείνη τη γενικευμένη αποδοκιμασία, εκείνη την αγανάκτηση, εκείνον τον ηθικό τρόμο που θα έπρεπε να γεννιέται αυθόρμητα σε κάθε ευγενική ψυχή.

Και δυστυχώς δεν μπορεί να υπάρξει υλική εξέγερση αν πρώτα δεν υπάρξει ηθική εξέγερση.

Το λέμε με ειλικρίνεια, όσο επώδυνο κι αν είναι. Φασίστες υπάρχουν και έξω από το φασιστικό κόμμα, υπάρχουν σε όλες τις τάξεις και σε όλα τα κόμματα: υπάρχουν συνεπώς παντού άτομα τα οποία αν και δεν είναι φασίστες (μπορεί να είναι και αντιφασίστες), έχουν φασιστική ψυχή, την ίδια δηλαδή επιθυμία για καταπίεση που χαρακτηρίζει τους φασίστες.

Συμβαίνει, για παράδειγμα, να συναντάμε ανθρώπους που λέγονται και θεωρούνται επαναστάτες (και μπορεί και αναρχικοί), οι οποίοι επιλύουν οποιοδήποτε πρόβλημα δηλώνοντας με σκληρό ύφος ότι δρουν *φασιστικά*, χωρίς να γνωρίζουν ή πι-

Θανώς επειδή γνωρίζουν πολλά, πως αυτό σημαίνει να επιτίθενται, χωρίς να τους ενδιαφέρει το δίκαιο, όταν είναι σίγουροι ότι δεν διατρέχουν κίνδυνο, είτε γιατί είναι οι πιο δυνατοί είτε γιατί είναι ένοπλοι απέναντι σε έναν άοπλο είτε γιατί είναι περισσότεροι απέναντι σε έναν μόνο είτε γιατί έχουν την προστασία της δημόσιας ασφάλειας είτε γιατί ξέρουν ότι ο προσβληθείς δεν θα τους καταγγείλει —δηλαδή, εν κατακλείδι, δρουν σαν μαφιόζοι και σαν αστυφύλακες. Δυστυχώς είναι αλήθεια ότι μπορεί να δρούμε (και συχνά δρούμε) φασιστικά χωρίς να είμαστε γραμμένοι στους φασίστες: και δεν είναι σίγουρα εκείνοι που δρουν έτσι ή που προτείνουν να δρούμε φασιστικά, οι οποίοι θα προκαλέσουν την ηθική εξέγερση, την αίσθηση της αηδίας που θα σκοτώσει τον φασισμό.

Δεν βλέπουμε άλλωστε τους ανθρώπους της Συνομοσπονδίας, τους D'Aragona, Baldesi, Colombino κλπ, να γλείφουν τα πόδια των κυβερνώντων φασιστών και μετά να συνεχίζουν να θεωρούνται, ακόμη και από τους πολιτικούς τους αντιπάλους, ευγενικοί άνθρωποι;

Αυτές οι σκέψεις, που άλλωστε τις έχουμε κάνει πάμπολλες φορές, μας ήρθαν στο μυαλό όταν διαβάσαμε ένα άρθρο στην εφημερίδα «L' Etruria Nuova» από το Γκροσέτο και με έκπληξη είδαμε να αναδημοσιεύεται ευχαρίστως από την εφημερίδα «La Voce Repubblicana» στο φύλλο της 22^{ης} Αυγούστου. Είναι ένα άρθρο του «άξιου διευθυντή της», του γεναίου Giuseppe Benici, του πρώτανη των ρεπουμπλικανών στο φρούριο της Μαρέμα (για να θυμηθούμε τα λόγια της «Voce»), το οποίο αφενός θεωρούμε ένα ντοκουμέντο ηθικής ποταπότητας, και αφετέρου εξηγεί γιατί οι φασίστες μπόρεσαν να κάνουν στη Μαρέμα αυτά που έκαναν.

Είναι γνωστές οι ληστρικές μέθοδοι των φασιστών στην άτυχη Μαρέμα. Εκεί, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, άφησαν αχαλίνωτα τα μοχθηρά πάθη τους. Από το ανελέητο ξυλοκόπημα μέχρι τις κτηνώδεις δολοφονίες, από τους εμπρησμούς και τις καταστροφές μέχρι τους ταπεινωτικούς μικροβασανι-

σμούς και τις προσβολές της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, όλα αυτά τα έκαναν χωρίς όρια, χωρίς να σεβαστούν κανένα από εκείνα τα συναισθήματα τα οποία, πέρα από το να αποτελούν την υπαρξιακή συνθήκη κάθε πολιτισμένου όντος, είναι αυτά που διακρίνουν την ανθρωπότητα από την πιο κραυγαλέα κτηνωδία.

Και εκείνος ο υπερήφανος ρεπουμπλικανός από τη Μαρέμα τους απευθύνεται με έναν τόνο ταπεινό, τους αντιμετωπίζει σαν «ανθρώπους άξιους εμπιστοσύνης» και ζητιανεύει, για λογαριασμό των ρεπουμπλικανών, την υποστήριξή τους και σχεδόν τη φιλία τους, προβάλλοντας τις πατριωτικές αξίες και των ιδίων των ρεπουμπλικανών.

Αυτός «δέχεται ότι η κυβέρνηση (η φασιστική κυβέρνηση) έχει το δικαίωμα να αναπτύξει ελεύθερα τη δράση της» και αφήνει να εννοηθεί ότι όταν οι ρεπουμπλικανοί θα ανέβουν στην εξουσία θα κάνουν τα ίδια πράγματα. Και εξανίσταται επειδή «κατανοείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι σε μας (στο Γκροσέτο) το ρεπουμπλικανικό κόμμα έχει προσπαθήσει με οποιονδήποτε τρόπο να εμποδίσει τους πειραματισμούς της κυρίαρχης πλευράς» και επιτίθεται ότι «με τίποτα δεν έχει παρεμποδίσει τη δράση της κυβέρνησης, αποσυρόμενο μέχρι και από τον εκλογικό στίβο προκειμένου να αφήσει να πραγματοποιηθούν αυτοί οι πειραματισμοί». Παρατηρεί δηλαδή πώς πραγματοποιείται το πείραμα της κυριαρχίας σε ολόκληρη την Ιταλία, από εκείνους τους ανθρώπους που βασάνισαν τη Μαρέμα του.

Αν η ψυχική κατάσταση εκείνου του κυρίου Benzi αντανakλά την ψυχική κατάσταση των ρεπουμπλικανών και η μορφή της φασιστικής κυβέρνησης εξαρτάται σε κάποιο βαθμό από αυτούς, έχει δίκιο τότε ο Μουσσολίνι όταν λέει πως θα παραμείνει στην εξουσία για τριάντα χρόνια. Θα μπορούσε να μείνει και για τριακόσια. ►

[«Libero Accordi», 28 Αυγούστου 1923]

Κομμουνιστές και φασίστες

«Δεν σκανδαλιζόμαστε από τις βιαιότητες και τις εκλογικές μηχανογραφίες του φασισμού. Οι εργαζόμενοι πρέπει να δουν κατάματα το ζήτημα. Η κομμουνιστική αντίληψη για την εκλογική και κοινοβουλευτική τακτική λογικά δεν αποκλείει, ούτε και από την πλευρά μας τη... μηχανογραφία. Θα ήταν θετικό το να μπορούσαμε να κάνουμε *μηχανογραφίες* και να εκδιώξουμε τους εκλογικούς μας αντιπάλους από τις κάλπες, αφού έτσι θα φτάναμε πιο κοντά στο να μπορέσουμε να ξεδιπλώσουμε τις ώριμες δυνάμεις για την επίθεση».

Έτσι γράφει στην «Unità» ο μηχανικός Bordiga, που θέλει να είναι ο Λένιν, σε νέα έκδοση, της κομμουνιστικής Ιταλίας.

Και αυτός είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο ο φασισμός μπόρεσε να θριαμβεύσει και συνεχίζει ακόμη να μαίνεται.

Λείπει —και όχι μονάχα ανάμεσα σε εκείνους που λέγονται κομμουνιστές— η ηθική εξέγερση εναντίον των καταχρήσεων της κτηνώδους δύναμης και των προσβολών της ελευθερίας και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, που χαρακτηρίζουν το φασιστικό κίνημα.

Πολύς κόσμος, ακόμη και μεταξύ των θυμάτων, πιστεύει πως πρέπει να κάνουμε τα ίδια αν έχουμε τη δύναμη. Και φυσικά πολλοί από εκείνους με σκέφτονται με αυτόν τον τρόπο, νιώθουν να έλκονται προς την πλευρά όπου βρισκόταν, ή έμοιαζε να βρίσκεται, η δύναμη.

Λοιπόν, αν θριαμβεύσουν οι κομμουνιστές, σε τι θα διαφέρουν από τους φασίστες;

Οι ίδιοι ιταμοί, τα ίδια κατακάθια, που σήμερα ξυλοκοπούν και καίνε στο όνομα της μεγάλης Ιταλίας, θα πρόστρεχαν στους κομμουνιστές και θα ξυλοκοπούσαν, θα έκαigan, θα δολοφονούσαν στο όνομα του *προλεταριάτου* και ο μηχανικός Bordiga θα βρισκόταν στην ίδια θέση που φαίνεται να βρισκείται σήμερα ο Μουσολίνι: αφού πρώτα πριόνισε το δέντρο για να μπορέσει να ανέβει επάνω του, τώρα θέλει να σταματήσει την αναπόφευκτη πτώση του στην οποία οδηγούν οι υπερβολές, και δεν μπορεί.

Η επανάσταση πρέπει να γίνει στο όνομα της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της ανθρωπίνης αλληλεγγύης και να προχωρήσει με μεθόδους που εμπνέονται από τη δικαιοσύνη, την ελευθερία και την αλληλεγγύη. Διαφορετικά θα περάσουμε από τη μια τυραννία στην άλλη.

Είχαμε ήδη γράψει αυτό το σχόλιο για τα λεγόμενα του Bordiga, τα οποία αντλήσαμε από την εφημερίδα «La Giu-stizia» του Ρέτζο Εμίλια, όταν μας είπαν ότι στο συνολικό πλαίσιο του άρθρου του Bordiga αυτά τα λόγια αποκτούν άλλο νόημα.

Δεν καταφέραμε να εξασφαλίσουμε ολόκληρο το άρθρο, αλλά δεν αλλάξαμε το σχόλιό μας, αφού το νόημα αυτών των λόγων μας φάνηκε ακριβώς ξεκάθαρο ώστε να μη βασανιστούμε περισσότερο.

Άλλωστε, κι αν ο Bordiga δεν ήθελε να πει αυτά ακριβώς που είπε, τέτοια πράγματα, και ακόμη χειρότερα, τα έχουμε ακούσει προσωπικά να τα λένε πολλοί κομμουνιστές. Είναι ωραίο το ύφος της σχέτας. ►

[«Pensiero e Volontà», 1 Μάη 1924]

Η λαϊκή γνώμη και η εγκληματικότητα

ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΜΕ να ισχυριστούμε ότι δεν είναι όλα τα κακά εξίσου βλαπτικά. Και ο φασισμός, πράγματι, ενώ αποτελεί ένα θλιβερό και ανατριχιαστικό φαινόμενο ηθικής και πολιτικής οπισθοδρόμησης, έχει χρησιμεύσει ως προς το να έρθουν στην επιφάνεια εκείνοι οι σπόροι του κακού που προϋπήρχαν στον πληθυσμό και να γίνουν οι κατάλληλες σκέψεις για τη θεραπεία του. Από αυτόν μπορούμε να βγάλουμε πολύτιμα συμπεράσματα, που ελπίζουμε ότι θα μας φανούν χρήσιμα στο προσεχές μέλλον.

Σήμερα θέλουμε να στρέψουμε την προσοχή σε ένα ηθολογικό αποτέλεσμα του φασισμού, που έχει να κάνει με την έννοια μέσω της οποίας αντιλαμβάνεται ο λαός τους εγκληματίες.

Φυσικά δεν θεωρούμε εγκληματίες και ούτε ο λαός θεωρεί εγκληματίες όλους εκείνους που εκλαμβάνει ως τέτοιους ο νό-

μος, ο οποίος στοχεύει κυρίως στην εξασφάλιση και τη διαίω-
νιση των προνομίων των κυρίαρχων τάξεων. Όμως, ανεξαρτή-
τως από όσα λέει ο νόμος, υπάρχουν άτομα που για τον έναν ή
τον άλλο λόγο αποτελούν κίνδυνο για τους άλλους ανθρώπους
και απέναντί τους άπαντες αισθάνονται την ανάγκη να αμυν-
θούν.

Για μας, έγκλημα είναι κάθε πράξη που τείνει εθελουσίως να
μεγαλώνει τον ανθρώπινο πόνο: είναι η παραβίαση του ίσου
δικαιώματος όλων τόσο στην ελευθερία όσο και στην απόλαυ-
ση, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, των ηθικών και υλικών αγα-
θών.

Ξέρουμε όμως, ότι ακόμη κι έτσι να οριστεί το έγκλημα, α-
κόμη και για αυτόν που αποδέχεται έναν τέτοιο ορισμό, είναι
πάντοτε δύσκολο να προσδιοριστούν επακριβώς ποιες πράξεις
είναι εγκληματικές και ποιες όχι, εφόσον ποικίλουν οι γνώμες
των ανθρώπων σχετικά με το αν κάτι προκαλεί πόνο ή από-
λαυση, σχετικά με το τι είναι καλό και τι κακό, εκτός από εκεί-
να τα κτηνώδη εγκλήματα που προσβάλλουν τα θεμελιώδη
αισθήματα της ανθρώπινης ψυχής και γι' αυτό καταδικάζονται
ομοφώνως. Όμως είναι πέραν κάθε αμφιβολίας το γεγονός ότι
λόγω της ανάγκης ύπαρξης μιας συλλογικής ζωής, έτσι όπως
αυτή καθορίζεται από την παρελθούσα ιστορία και τις σημερι-
νές συνθήκες, διαμορφώνεται σε κάθε κοινωνία μια δεδομένη
ηθική, που αναγνωρίζει στον καθένα συγκεκριμένα δικαιώματα,
η παραβίαση των οποίων, με τον δόλο ή με τη βία, θεωρείται
έγκλημα και ως τέτοιο καταδικάζεται και καταδιώκεται από
την κοινή γνώμη.

Έτσι, ο καθένας αισθάνεται την ανάγκη να υπερασπίσει την
ακεραιότητα της προσωπικότητάς του, τον σεβασμό της ελευ-
θερίας του, την απόλαυση των προϊόντων της δραστηριότητάς
του και αν δεν είναι σε θέση να υπερασπίσει ο ίδιος τον εαυτό
του ή δεν γνωρίζει ή δεν μπορεί να βρει την αναγκαία υπερά-
σπιση στην αλληλεγγύη των ίσων του, εμπιστεύεται την κυβέρ-
νηση (δηλαδή τους «άνδρες στα όπλα»), που τον βάζει να πλη-

ρώνει αυτήν την υπεράσπιση, συχνά ανεπαρκή και ψευδαισθησιακή, μέσω της βίαιης υπεξαίρεσης της εργασίας του και της υπαρπαγής της ελευθερίας του.

Όταν εμείς επικρίνουμε την εξαναγκαστική οργάνωση της κοινωνίας η οποία αποκαλείται κράτος και συγκεκριμενοποιείται στην κυβέρνηση με όλα τα εργαλεία που αυτή διαθέτει, δηλαδή τα νομοθετικά όργανα, τη φορολογία, την αστυνομία, το δικαστικό σώμα, τις ένοπλες δυνάμεις, που ως σκοπό έχουν την υπεράσπιση των συμφερόντων των τάξεων οι οποίες κατέχουν την εξουσία και τον πλούτο, και ελπίζουμε για μια αντικατάσταση του κράτους από την ελεύθερη συνένωση όλων των ανθρώπων προς το συμφέρον όλων των ανθρώπων, η βασική αντίρρηση που μας τίθεται είναι πάντοτε η εξής: ποιος θα εγγυηθεί τη δημόσια τάξη; Πώς θα αμυνθούμε απέναντι στους εγκληματίες;

Εύκολα θα συμφωνήσει κανείς ότι σε ένα καθεστώς ελευθερίας η παραγωγή θα πραγματοποιείται χωρίς εμπόδια και τεχνητά μονοπώλια και ότι τα αντιτιθέμενα συμφέροντα θα εξισορροπούνται μέσα από την καλή θέληση των πάντων, αφού η αρμονία θα είναι αναγκαία σε όλους και ωφέλιμη στον καθένα. Αλλά δεν μπορεί να καταλάβει τον τρόπο με τον οποίο θα ήταν δυνατόν να αμυνθούμε απέναντι στους εγκληματίες, χωρίς την ύπαρξη ενός τεράστιου οργανισμού αποτελούμενου από επαγγελματίες της καταστολής, οι οποίοι μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο δραστήριοι στο επάγγελμά τους ως χωροφύλακες, αλλά δεν γνωρίζουν και δεν θέλουν, λόγων ικανοτήτων και ενδιαφερόντων, να ανακαλύψουν και να εξαλείψουν τις αιτίες του εγκλήματος, αυτό δηλαδή που μας ενδιαφέρει περισσότερο. Υπάρχει επίσης μια ολόκληρη σχολή αστών οικονομολόγων και κοινωνιολόγων που αναγνωρίζει ότι η επέμβαση της κυβέρνησης βλάπτει τη ζωή και την εξέλιξη της κοινωνίας, εξυμνεί την ελευθερία ως παράγοντα της προόδου, της δικαιοσύνης και της γενικής ευημερίας, και θα ήθελε η κυβέρνηση να έχει μονάχα την ευθύνη της αστυνομίας, δηλαδή την

υπεράσπιση της δημόσιας τάξης απέναντι στους εγκληματίες – χωρίς όμως να αντιλαμβάνεται, ή χωρίς να το ομολογεί, ότι αυτές οι κατασταλτικές λειτουργίες χρησιμεύουν για την εξάλειψη της ελευθερίας και καθιστούν κάθε κυβέρνηση ολοένα και περισσότερο καταπιεστική και τυραννική.

Συνεπώς, λόγω του μίσους για το έγκλημα αλλά και του φόβου γι' αυτό, η μεγάλη μάζα του πληθυσμού αποδέχεται και υποστηρίζει οποιαδήποτε κυβέρνηση. Αλλά κατόπιν, με μια μοναδική αλλά εξηγήσιμη αντίφαση, εξαιτίας του μίσους για την κυβέρνηση υποστηρίζει και βοηθά τους εγκληματίες.

Είκνουν οι ίδιοι που πιστεύουν πως αν δεν υπάρχει κυβέρνηση και αστυνομία θα είμαστε στην απόλυτη διάθεση της εγκληματικότητας, εξαιτίας του μίσους που προκαλεί η κυβέρνηση με τα βασανιστήρια, τις αυταρχικές ενέργειες, τις προσβολές κλπ, νιώθουν συμπάθεια για όλους εκείνους που έρχονται σε σύγκρουση με την αστυνομία, ακόμη κι όταν οι λόγοι αυτής της σύγκρουσης είναι αντικοινωνικές πράξεις, τις οποίες απορρίπτουν άπαντες.

Στον εγκληματία υπάρχει πάντοτε ένας εξεγερμένος εναντίον του νόμου και της αυταρχίας, και αυτό τον καθιστά συμπαθή σε εκείνους, που για άλλους λόγους, υποφέρουν από τον νόμο και την αυταρχία.

Πάρτε τον χειρότερο των βίαιων, που κάνοντας κατάχρηση της φυσικής του δύναμης και ενός κτηνώδους θάρρους που τον καθιστά αδιάφορο ή ασυνείδητο απέναντι στους κινδύνους, προσπαθεί να επιβληθεί στους άλλους, να τους εκμεταλλευτεί, να τους ταπεινώσει. Αυτός, όντας αντιπαθής, άτομο προς αποφυγή, αξιοκαταφρόνητος (ακόμη και αν προκαλεί φόβο), θα αναγκαστεί, λόγω του κοινωνικού ενστίκτου που υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους και λόγω της ανάγκης για εκτίμηση και ύπαρξη συναισθημάτων που έχει ακόμη και ο πιο διεφθαρμένος των ανθρώπων, θα χαλιναγωγηθεί, θα διορθωθεί και θα αρχίσει να φέρεται καλά προκειμένου να έχει το δικαίωμα να του φέρονται εξίσου καλά. Αλλά όταν αυτός έρχεται σε σύ-

γκρουση με την αστυνομία, τρουμάζει τους αστυφύλακες, προχωρώντας ακόμη και στο ξυλοκόπημά τους, αποκτά ένα φωτοστέφανο και φτάνουν τον θιαυμάζουν ακόμη και τα θύματά του.

Έτσι αυτό που συνήθως συμβαίνει είναι ότι ενώ η αστυνομία ζορίζεται —ή θα έπρεπε να ζορίζεται— για να προλάβει και να καταστείλει τα εγκλήματα, από την άλλη μεριά τείνει να καταστρέφει εκείνη τη δημόσια απέχθεια απέναντι στο έγκλημα, εκείνη την ηθική απομόνωση του εγκληματία που θα ήταν η πιο ισχυρή ηθική δύναμη, και ταυτοχρόνως η πιο ανθρώπινη, εναντίον της εγκληματικότητας. Και όσο περισσότερο είναι τυραννική μια κυβέρνηση τόσο περισσότερη είναι διωκτική και καταπιεστική η αστυνομία, και τόσο περισσότερο αυξάνεται η συνέργεια, η συνενοχή ανάμεσα στο κοινό και τους εγκληματίες.

Αλλά ο φασισμός τα άλλαξε όλα αυτά.

Σήμερα, γενικά, ο εγκληματίας δεν συγκρούεται πλέον με την αστυνομία: υποστηρίζεται από την κυβέρνηση και, με τη σειρά του, την υποστηρίζει. Εκείνος που μέχρι χθες καταδιώκονταν, βρισκόταν σε ιδιαίτερη επιτήρηση, ήταν έτοιμος ανά πάσα στιγμή να πάει στη φυλακή, αναζητούνταν συνεχώς στο σπίτι του και στα σπίτια των φίλων του, σήμερα κυκλοφορεί οπλισμένος επιδεικτικά, παρακολουθεί τους τίμιους, προβαίνει σε κάθε μορφής βίαιες πράξεις... και μετά, αν δεν τα σκοτώσει, παραδίδει τα θύματά του στους αστυφύλακες και στους δικαστές.

Σίγουρα το φαινόμενο δεν είναι εντελώς καινούριο. (Οι περιπτώσεις συνενοχής και αλληλοβοήθειας μεταξύ των κακοποιών και των αστυνομικών υπήρξαν πάντοτε πολλές. Χωρίς να ανατρέξουμε σε ιστορικά παραδείγματα και περιοριζόμενοι στα σύγχρονα γεγονότα, αρκεί να παραθέσουμε τη μαφία και την καμόρα, που κατάφεραν να επιβιώσουν αφού έπαιζαν και παίζουν διπλό παιχνίδι: από τη μια πλευρά εξεγεγερμένοι και από την άλλη όργανα της κυβέρνησης: κλέφτες και δολοφόνους για δικό τους λογαριασμό, κομματάρχες, «ραβδούχους» και κατα-

δότες για λογαριασμό της κυβέρνησης. Όμως πρόκειται πάντοτε για μια μερική, κρυμμένη, ανομολόγητη συνενοχή, η οποία δυστυχώς έχει διατηρήσει τους καμορίστες και τους μαφιόζους τη φήμη των εξεγεγερμένων, των εχθρών της αστυνομίας και των καταδοτών, κάτι που τους κάνει ανεκτούς, μέχρι και θαυμαστούς, από ορισμένα κοινωνικά στρώματα.

Με τον φασισμό κάθε υποκρισία, κάθε υπεκφυγή μπαίνει στην άκρη: ο καλός φασίστας ξυλοκοπεί, καίει, εκβιάζει, σκοτώνει ανοικτά και είναι όργανο και υποστηρικτής της κυβέρνησης.

Δεν υπάρχει πλέον ασάφεια.

Ο κόσμος καταλαβαίνει σήμερα ότι η βία είναι αυταρχία, είναι κυβέρνηση, είναι τυραννία και είναι εντελώς θέμα τύχης ένας βίαιος να είναι είτε φίλος είτε εχθρός των αστυνομικών, εφόσον το ηθικό υπόβαθρο αμφοτέρων είναι το ίδιο. Και σήμερα ισχύει πράγματι ότι οι βίαιοι, ακόμη κι αν δεν είναι φασίστες, όταν προβαίνουν σε μια αυταρχική ενέργεια, δρουν *φασιστικά*.

Στο προσεχές μέλλον και για κάμποσο καιρό ακόμη, οι βίαιοι θα αποκαλούνται *φασίστες* και αυτή θα είναι η λαϊκή καταδίκη που θα τους κάνει, ελπίζουμε, να θελήσουν να ζήσουν ως πολιτισμένοι άνθρωποι, απασχολώντας σε καλά έργα τη δύναμη και το θάρρος τους, αν είναι στ' αλήθεια δυνατοί και θαρραλέοι και όχι φτωχά ανθρώπινα συντρίμια που εκμεταλλεύονται την ατιμωρησία την οποία τους εξασφαλίζει η αστυνομία.

Μπορεί επίσης και η λέξη *φασίστας* να παραμείνει για πάντα στη γλώσσα με την έννοια του αυταρχικού ατόμου χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς, όπως με μια άλλη έννοια έμεινε στη γλώσσα η λέξη ιησουΐτης.■

[«Pensiero e Volontà», 15 Αυγούστου 1924]

Ο Μαλατέστα θεωρήθηκε ο μεγαλύτερος ιταλός επαναστάτης, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, ώστε αποκαλέστηκε από τον σοσιαλιστικό τύπο της εποχής του (και παρά τη θέλησή του), "ο Λένιν της Ιταλίας". Λόγω της περιπετειώδους και αγωνιστικής ζωής του, ο Μαλατέστα δεν άφησε ένα ολοκληρωμένο έργο που να αποτυπώνει τη σύνθετη σκέψη του. Ωστόσο, παρουσιάζουμε εδώ μια μικρή ανθολογία άρθρων (από τα πολλά που έγραψε) των τελευταίων δέκα χρόνων της ζωής του όταν, όντας συντάκτης της "Umanità Nova" πρώτα και του "Pensiero e Volontà" στη συνέχεια, είχε περισσότερο χρόνο και ωριμότητα για να αναπτύξει πληρέστερα αυτό που υπήρξε πάντοτε η βασική του ιδέα για την κοινωνική αλλαγή: ένα σοφό μίγμα ευθυκρισίας και ουτοπίας. Επιπλέον, τα συγκεκριμένα άρθρα ασχολούνται ιδιαιτέρως με το ζήτημα της δημοκρατίας και του φασισμού, κάτι που τα καθιστά άκρως ενδιαφέρονται και σημαντικά λόγω των συνθηκών που επικρατούν σήμερα στην ελληνική πραγματικότητα. Προηγείται μια εκτεταμένη και άκρως διαφωτιστική εισαγωγή του ιταλού καθηγητή και αγωνιστή Τζανπιέτρο "Νίκο" Μπέρτι, μιας από τις ιστορικές φιγούρες του σύγχρονου ιταλικού ελευθεριακού κινήματος.

Η έκδοση